

ధర్మము

విచారణ

అప్పటి ముచ్చట్లు-కథల సంపుటం

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కౌశిక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శిక్ష్యు

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాచీ

గురు గోరక్ష ముర్తి

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు పీఠప్రహ్లాద స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు శ్రీలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు హాయి బాలా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమహార్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్చుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2990100061482

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none"> Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none"> INSA	<ul style="list-style-type: none"> Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	<ul style="list-style-type: none"> Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z					
Author's Last Name																														
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z					
Year																														
1850-1900					1901-1910					1911-1920					1921-1930					1931-1940					1941-1950					1951-
Subject																														
Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...																						
Language																														
Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu																						

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

అప్పటి ముచ్చటలు

(కథల సంపుటము)

ఉభయభాషాప్రవీణ, సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ

బులుసు వేంకట రమణయ్య, పి. ఓ. ఎల్.

ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయుడు, కెల్లెట్ హైస్కూలు, మద్రాసు.

ఆర్. వేంకటేశ్వర్ అండ్ కో

ఆనంద ముద్రణాలయము

మద్రాసు

1949

శుభలు కూర్చబడి

ములు వాడబడినవి;

ముందుమాట

ఇతర వాఙ్మయములందువలెనే తెలుగు వాఙ్మయమునఁ గూడ ఇప్పుడు కథలు మంచి స్థానము నాక్రమించుకొన్నవి. ఏ విషయమును సులభముగ తల కెక్కింపఁదలఁచినను కథయే పరమ సాధన మని ఎల్లరకును ఎఱుక. వీని ప్రాధాన్యమును గమనించియే మన ప్రాచీనులు గద్యరూపమునను, పద్యరూపమునను పెక్కు కథలను రచించియున్నారు.

“అప్పటి ముచ్చటలు” అను నీ సంపుటిలో పదునొకండు కథలు - సంస్కృతగ్రంథములనుండియు, తెలుగుప్రబంధముల నుండియు గ్రహించి కూర్చబడినవి. రెండు కథలకు పెద్దలవలని వినికీడి యాధారము. ఆ యా గ్రంథములలోని కథల సారము మాత్రము ఇందు గృహీతము; కొన్ని యెడల మార్పులుకూడ చేయఁబడినవి. ప్రతికథకును చివఱ కథనుండి తెలియఁదగు నీతి-ముఖ్యమని తోచినది తెలుపఁబడినది. దానితోబాటు పాఠకులు మఱికొన్ని నీతులను ఆ యా కథలనుండి గ్రహింపవచ్చును.

ఇంటిలో పనిపాటలు లేని సమయమున మహిళామణులును, వినోదముగఁ గాలము గడపఁదలఁచునపుడు బాల బాలికలును చదువుకొనుటకు అనువగు శైలిలో ఈ కథలు కూర్చబడినవి. వారి సౌకర్యముకొఱకు చిన్న చిన్న పదములు వాడఁబడినవి;

ఎడనెడ సంధులు విడువఁబడినవి. కొంతవఱకును శ్రమించి జనసామాన్యమునకు ఎఱుకలో లేని కథలే మూఁడువఱకు లీ “ముచ్చట”లలోఁ గూర్చఁబడినవి.

భారతీయుల దృష్టి యిపుడు దేశభావలపై ప్రసరింఁ అది భావ చేసికొన్న అదృష్టము ! విద్యాశాఖాధికారులును దేశ భావలపయి ఎక్కువ ఆదరము చూపుచున్నారు. ఆ యధికారు లును, ఆంధ్రలోకమును ఈ కథల తీరును గమనించి తగిన ప్రోత్సాహము నొసంగినచో గ్రంథకర్తయొక్కయు, ప్రకాశకుల యొక్కయు ప్రయత్నము సార్థకము కాఁగలదు.

వ్యయ, ఉత్తానైకాదశి }
చెన్నపురి

బులును వేంకటరమణయ్య

అనుక్రమణిక

కథ			పుట
1. ఆయుతూఁడు	...	...	1
2. పుష్పగంధి	...	...	7
3. భర్తృహరి	...	...	18
4. సుశీల	...	...	24
5. బంధుకుఁడు	...	...	32
6. రత్నవతి	...	...	38
7. ఖడ్గ - తిక్కన	...	...	44
8. విధిక్మతము	...	...	51
9. నచికేతూఁడు	...	...	58
10. వాసవదత్త	...	...	62
11. భారవి	...	...	74

అప్పటి ముచ్చటలు

అయుతుడు

పూర్వము సంయమిప్రవరుడగు ప్రయుతుని కిరువురు కుమారులు అయుత, నియుతు లనువా రుండిరి. వారు అగస్త్యమహాముని కంతేవాసులయి సమస్తవిద్యల నభ్యసించుచుండిరి. వారి శుశ్రూషకును, సత్సవర్తనమునకును, వినయవిధేయతలకును కుంభసంభవుడు మిగుల సంతసించి, కోరిన విద్యల నన్నింటిని నేర్పెను. విద్యాపరిపూర్తియైనపిదప ఆ మహాముని యిట్లాలోచించెను:— “ఈ నా శిష్యులు మంచి బట్టలు లేవని విచారింపరు; ఆకలి దప్పల కటమటింపరు; తలలు మాసినవని తల్లడిలరు; మేను లెంత బడలి నను ఆ బడలికను పాటింపరు; రాత్రింబవల్లెడతెగక అధ్యయనము చేయుచున్నను, కూరుచుండిన చోటినుండి కొంచెమైనను చలింపరు. నా శిష్యుకోటిలో వీరిరువురే విజ్ఞాననిధులు. వీరి గురుభక్తి వర్ణనాతీతము. కావున నే నిపుడు వీరికిఁ దగిన కన్యలను వెదకి తెచ్చి, పెండ్లిచేసి యొక యింటివారి నొనరించుట మేలు.”

అగస్త్యుఁ డిట్లు తలచి తిన్నగా సత్యలోకమునకుఁ బోయి, అచట బ్రహ్మపుత్రికలును, మిగుల అందకత్తెలును అగు గాయత్రి, సావిత్రి యనువారిని గాంచి, వారు తన శిష్యులకుఁ దగిన వధువులని నిశ్చయించి, తన కోరికను బ్రహ్మకుఁ దెలిపెను. అతఁడును మిగుల సంతసించి అగస్త్యుని వెంట నా కన్మియలను భూలోకమునకుఁ బంపెను. అగస్త్యుఁ డిట్లు గంపెఁ దానతో కన్మియలను దీసి

కొని రాఁగా, నియుతుఁడు వెండ్లి చేసికొనుట కంగీకరించెను; కాని యగ్రజుఁడగు అయుతుఁడు సంసారజంబాలమునఁ బడనొల్లక తన గురు వెంత బతిమాలినను వినక తాను గృహస్తాశ్రమమును స్వీకరించుట కంగీకరింపఁడయ్యెను. అగస్త్యుఁ డందులకు మిగులఁ గోపించి అయుతునిఁ దన యాశ్రమమునుండి వెడలఁగొట్టి, యాయరువురు కన్యలను నియుతునకే యిచ్చి వెండ్లి గావించెను.

నిర్దయుఁడయి గురువు తన్ను తరిమివేయుటకు అయుతుఁడు మిక్కిలి బాధపడియుఁ దన యభిప్రాయమును మార్చుకొనక, బ్రహ్మచర్యనిష్ఠఁ బూని, తీవ్రముగఁ దపం బొనర్చుచుండెను. అయుతుని యీ ప్రవర్తనమునకు మిగులఁ గోపించి యింద్రుఁ డెట్లయినను అతని నియమమును పాడుచేయఁదలఁచి, యొక ముదుసలి వానప్రస్థుని వేషమున అయుతుఁ డున్న వనమునకు వచ్చెను. అపుడు చినిగిపోయిన జింకతోలుతోఁ గట్టగాఁ గట్టిన తాటియాకుల పుస్తకముల నొక శిష్యుఁడు మోసికొని యాతని వెంట వచ్చెను. కంబళి, కావిగుడ్డలు, దర్బాసనములు, కమండలువు మున్నగువానిని వేటొక యంతేవాసి మోసికొనివచ్చెను. వప్పు, బియ్యము, సత్తుపిండి, ఉప్పు, చింతపండు మున్నగు సంభారముల నింకొకఁడు తెచ్చెను. స్రుక్కు, స్రువము, దర్భలు, నేతితో నిండిన వెదురుగొట్టము మున్నగు యాగోపకరణములను మఱి యొక ఛాత్రుఁడు పట్టుకొని వచ్చెను. నడచుటకుఁ గూడ శక్తి లేక యీడిగిలఁబడుచున్న ఒక ముసలియావు మెడకు దామెనత్రాటిని బిగించి లాగుచు, మిక్కిలి శ్రమతో దానిని దూడతోఁగూడ నడిపించుకొనుచు నొక చిన్న వడుగు వచ్చెను. ముగ్గుబుట్టవంటి నరసిన తలతో నొక ముదుసలి యవ్వ—ఆ వానప్రస్థునిగృహిణి— ఆ వెనుక కట్టిపట్టుకొని వంగి నడచుచు వచ్చెను. ఇట్టి సంసార ముతో బయలుదేటి కపటయోగి యగు నింద్రుఁడు అయుతు

నాశ్రమమును ప్రవేశించి, మాధ్యాహ్నికక్రియలను, భోజనమును నిర్వర్తించి, ఎండ చల్లఁబడినపిదప, అయుతుండేరి, యతని కులగోత్రములను, తపశ్చర్యను దెలిసికొని, యిట్లు పలికెను:—
 “నాయనా! నీ తండ్రి ప్రయుతుఁడు నాకు మిత్రుఁడు. నీ వతని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడవని వినుట కెంతయు నానందముగ నున్నది. కాని నీవు నీ పెద్దల యాచారము నతిక్రమించి, గురువునకుఁ గోపము పుట్టించి, బంధుమిత్రులను విడిచి, గృహస్థాశ్రమము నొల్లక శాశ్వతబ్రహ్మచర్యమును బూని, ఘోరతపం బొనరించుట పాడి గాదు. పరాశరుఁడు మున్నగు మహామహులే ఇంద్రియములను జయింపజాలకపోయిరి. నీ వనఁగా లెక్క యేమి? తలలు బోడి చేసికొన్నంతచూత్రమున మోక్షము లభించునా? ముక్తి సంసారమువలననే గలుగును. సంసారమే ముక్తి యనియుఁ జెప్పవచ్చును. పొలమునుండి కావలసిన పంటలును, గోశాలనుండి కావలసినంత పాడియు వచ్చుచుండఁగా, ఇంటిలో అతిథు లెల్లపుడును తృప్తిపొందుచుండఁగా, ఎడనెడ వివాహములు, ఉపనయనములు జరుగుచుండఁగా, సేవకు లాజ్ఞానువర్తులయి ఉండఁగా, తానే యూరికిఁ బెద్దయయి, ప్రజలు తనపయినే నమ్మిక కలిగియుండఁగా సుఖముగాఁ గాలము గడుపు గృహస్థే లోకమున ఉత్తముఁడు; అదృష్టవంతుఁడు. అట్టి గృహస్థధర్మమే ముక్తి. నీవు నీ తలఁపు మార్చుకొని గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరించుటయే మేలని నాకుఁ దోచుచున్నది.”

ఇంద్రుఁ డిట్లు బోధించినను అయుతుఁ డొప్పుకొనక గృహస్థాశ్రమములోని లోపముల నెన్నుచుండుటఁ జూచి యిక లాభము లేదనుకొని కోపము నటించి “గుడిని మ్రింగువానికి గుడితలుపు లేమి లెక్క? మహాతపస్వీయుఁ, దత్తవ్రతేత్తయు, వాచాత్మ్యుఁడును,
 * మహామహిమాన్వితుఁడు నగు అగస్త్యమహామునియంతవానిని

తిరస్కరించిన నీవు నాబోటి సామాన్యుని లెక్కచేయకుండుట యేమి వింత ? ఏమో పసివాడవు గదా, వినకపోదువా ? అను భ్రాంతితోఁ బలికితిని; కాని నీ వెట్లుపోయిన నా కేమి ? నీకర్థము నీది” అనుచు సతఁడు తనదారిని బోయెను.

మాయావియగు నింద్రుఁ డట్లు పలికెనేగాని, పాపము ! అయ్యుతు నంతతో విడువలేదు. ఎట్లయినను అయ్యుతుని నియమము నకు విఘ్నము కలిగింపవలెననియే యతని పట్టుదల. తన యాశ యము నెఱవేఱుటకయి ఆతఁడు ముసలియావురూపున నున్న తన కామధేనువును అచటనే విడిచి పోయెను.

ఇంద్రుఁడు విడిచిపెట్టిన యా ధేనువు పరుండిన పిదప లేచుటకు శక్తిలేక యుండెను. అది దర్భగడ్డిని కొఱుకునేగాని మ్రింగలేకుండెను. దాని శరీరముపయిఁగల పుండ్లను కాకులు పొడుచుచుండఁగా కష్టముమీఁద తోఁకతో వానిని త్రోలుకొనుచుండెను. దానిదేహమున ఈఁగలు, దోమలు ముసురుకొనుచుండెను. దానిని చూచిన, ఎట్టి కఠినహృదయమైనను కరఁగును. ఆ యావు తన పర్ణశాలవైపునకు రాఁగా అయ్యుతుఁ డవలోకించి, ఆశ్చర్యపడి, “ ఏమీ ! ఇది మొన్న వచ్చిన మునిధేనువుగాఁ గన్పడుచున్నదే ! పాపము ! దీనికి ఎంతలో ఎంత గతి పట్టినది ! దీనిని రక్షింపక యుపేక్షించుట న్యాయము కాదు ” అని తలఁచి దానికి సేవజేసి, కొలఁది దినములలో నా మొదవు ఎట్టి రోగము లేక నవనవలాడుచున్నట్లు తయారుచేసెను. దాని సంరక్షణకయి అయ్యుతునకుఁ గొంత కాలము వృథా యగుచుండెను.

క్రమక్రమముగా నా ధేనువు బలిసి ప్రతివత్సరము ఈనుచు, ఆ యడవిలోని జంతువుల కన్నింటికిని భయము గొలుపుచుండెను. అప్పుడయ్యుతుఁడు తన నియమచలనమునకు విచారించి, తన తప

స్సనకు విఘ్నరూపమయిన ఆ యావును బలవంతముగ నయినను ఆ యడవినుండి తఱిమివేయఁదలంచి, కదలక వెనఁగులాడుచున్న యా గోవును చావఁగొట్టి మెడకుఁ ద్రాటిని గట్టి, యీడ్చుకొని పోవుచుండ ఆ మోసపుగోవు పరుగిడుచుఁబోయి, తనపయి బుట్ట పెరుగునట్లు నిశ్చలుఁడై యుండి ఘోరమగు తపస్సు చేయుచున్న వాధూలమహామునిని మట్టివై చెను.

సులభక్రోధుఁడగు నా మహర్షి త్రుల్లిపడి లేచి, తన తపో విఘ్నమునకును, అవచుతికిని కారణ మేమా? యని చూచుచుండఁగా-ఆ మాయాగవియు, దాని వెంట నున్న అయుతుఁడును అతని కంటఁబడిరి. ఆ ముని కోపము పట్టఁజాలక అయుతుం జీరి “ఓరి దురాత్ముఁడా! ఎంత కావరమురా! కన్ను తెలియలేదా! తపస్సు చేసికొను ముసలి మునితోడనా నీ పరిహాసము! ఈ నీ కృత్యమున కర్హముగ కప్ప వయ్యెదవుగాక!” అని యాతనిని శపించెను.

అయుతుఁ డా సంయమింఁదుని పాదములవైఁబడి కన్నీరు కార్చుచుఁ దన యావద్వృత్తాంతమును తెలిపి, అందుఁ దన తప్ప లేదనుటను వివరించి శాపము నుపసంహరింపవలెనని బతిమాలెను. అయుతుని వృత్తాంతమును విని, వాధూలుఁడు జాలిపడి “నాయనా! నీస్థితికి నాకుఁ జాల విచారము కల్గుచున్నది. ఎట్టివారికిని విధి ధాటరానిది. కోపావేశమున నిన్ను శపించితిని. నా శాపమునకుఁ దిరుగులేదు. నీవు దద్దురమవయి వుట్టి, దద్దురాంగనయందు సంతానము పొందినపిదప శాపవిముక్తి కాఁగలదు. నీవు గృహస్థాశ్రమమును దిరస్కరించుటంజేసి యింతలు పుట్టె.” అని శాపావసానమునుగూడఁ దెలిపెను. అయుతుఁడును కప్పయయి పాండురంగ డ్డేత్రమునందలి తీర్థములందు నివసించుచుండెను. సుకృతవిశేషమునఁ బూర్వజన్మజ్ఞాన ముండుటచే ఆ కప్ప సర్వదా హరిసేవ

యందే కాలము గడుపుచు, హరిదాస మనుషేరఁ బ్రసిద్ధికెక్కెను. మఱియు నది చిత్రవర్ణములుగల శరీరము కలదగుటచే అందము గల్గి, సర్వజనాకర్షకముగ నుండెను.

ఒకప్పుడు కాన్యకుబ్జదేశాధీశ్వరుని తనయ చెలికత్తెలతోఁ గూడ పాండురంగనిఁ జూచుటకుఁ బండరిపురమునకు వచ్చి, చెలికత్తెలతోఁ గూడ జలకమాడుట కొక తీర్థమున దిగి, అచట హరిదాసమును జూచి యాశ్చర్యపడి చెలికత్తెలును, దానును మిక్కిలి శ్రమపడి తుదకుఁ దానిని పట్టుకొనఁగలిగిరి అట్లు పట్టుకొని కొంత సేపు దానితో నాడి, వేడుకకొఱకు రాజపుత్రిక కప్ప యనిన భయపడు నొక ముసలి బ్రాహ్మణునిమీఁద హరిదాసమును పడ్డవైచెను. ఆ పాఱుఁడు. కోపించి చెలికత్తెలతోఁ గూడ నా రాజకుమారి భేకరూపమును పొందునట్లు శపించెను. తోడనే వా రందఱును కప్పలయి హరిదాసమును సేవించుచుండరి. హరిదాసమును ఆ యాఁడు కప్పలతో సుఖముగఁ గాలము గడుపుచు వానియందు సంతాన భాగ్యమును కూడఁ బొందెను. సంతానప్రాప్తియే శాపాంతమగుటచే అయుతుఁ డా కప్పరూపు విడిచి, నిజరూపమును బొంది, జ్ఞానియై ముక్తిఁ బొందెను.

అయుతుఁ డెంత పట్టుదల కలిగియున్నను గృహస్థాశ్రమ స్వీకృతి తప్పినది కాదు. కాన ఆ యాశ్రమము నెవ్వరును నిందింపరాదు.

(పాండురంగమహాత్మ్యము)

పుష్ప గంధి

కళింగ దేశమునకుఁ దిలకాయమానముగ వుండరిక మను పట్టణ ముండెడిది. దానిని సంపాతి యను రాజు పాలించుచుండెను. అతఁడు పేరు పెంపులు గలవాఁడు; సద్గుణగరిష్ఠుఁడు. ప్రజాపాలన మున శ్రీరామచంద్రున కెనయగువాఁడు. అతని భార్యయగు చంద్రరేఖ అన్నివిధములను భర్త కనురూపురాలు. బిడ్డలు లేక పోవుట యను లోప మొక్కటితప్ప వారి కెట్టి లోటును లేకుండెను.

సంతానార్థియగు నా రాజు పరమశీవునిఁ గూర్చి ఘోరమగు తపం బొనరింపఁగా నా మహేశ్వరుని దయవలన నతనికిఁ జంద్ర రేఖయం దొక సుపుత్రిక యుదయించెను. ఆ బిడ్డ జన్మించిన వెంటనే రాజు జ్యోతిష్కులను రావించి, బాలికజన్మనక్షత్ర శుభా శుభముల నెఱిగింపవలె నని ప్రార్థించెను. వారును పరిశీలించి “ఓ రాజా ! ప్రస్తుత మీ బాలికయెడ గండదోషము లేవ్వియు కానరావు; కాని యీ బిడ్డకు వివాహమైన తొమ్మిదినాళ్ల కీమె భర్త బ్రహ్మరాక్షసునివలన మృతిఁజెందును” అని విన్నవించిరి.

ఆ మాటలు విన్న వెంటనే సంపాతి మూర్ఛాగతుఁడయి కొంతవడికిఁ దెలివి తెచ్చుకొని, యిట్లు విచారింపఁదొడఁగెను:— “అయ్యో ! దైవమా ! ఇట్టిగతి తెచ్చిపెట్టితివేమి ? నేను రాజునని గర్వించి ఎవ్వరి కెట్టి హానిని కలిగింపలేదు. అతిథులకుఁ బెట్టక గడపివుచ్చలేదు. బ్రాహ్మణధనము నవహరింపలేదు. గురువుల నవమానింపలేదు. సేవకుల కన్యాయము చేయలేదు. ఇట్టి నాకు ఇట్టి ఘోరము సమకూర్చుటకుఁ గారణ మేమో తెలియదు. కొడుకు నిచ్చునని కొండంత యాశతో శివునిఁగూర్చి తపస్సు చేయుఁగా,

నా కోరికకు విపరీతముగా కూతురు కలిగినది. ఆ బిడ్డయైనను కన్నుల యెదుట నెన్నెదిగ నుండఁగా చూచి ఆనందితమనుకొన్న దైవము చూచి యోర్వఁజాలకపోయెను. ఇంతకంటె బిడ్డలు లేకుండుటయే మేలని తోచుచున్నదే!”

రాజిల్లు విలపించుటఁ జూచి మంత్రి పురోహితులు “ప్రభూ! ఎప్పుడో జరుగుదానినిగూర్చి యిప్పటినుండియు విచారింప నేల? ఏమో! ఆమె యదృష్టము బాగుగనుండిన ఏ దయామయుండైనను, ఏ పుణ్యాత్ముడయినను-ఈ యాపదను తప్పింపఁగూడదా? ఇంతకును అప్పటికిఁ దగినట్లు చూడవచ్చును. ప్రస్తుతము మీ తపః ఫలమును, శివుని వరప్రసాదినియు నగు నీ బిడ్డకు జాతకర్మాది కము నొనరింపఁదగును. ప్రభువులు ధైర్యము నవలంబింపవలెఁ గాని, ఇట్లు దిగులుపడరాదు.” అని ధైర్యము చెప్పిరి. రాజును కొంతపడికి ధైర్య మవలంబించి జాతకర్మాదికమును నడిపించి, పదునొకండవ దినమున ఆ బాలికకు పుష్పగంధి యను పేరువెట్టెను. పుష్పగంధి శుక్లపక్ష చంద్రరేఖవలె దినదినాభివృద్ధిఁ గాంచుచు, పదునాఱు వత్సరములయీడు వచ్చుసరికిఁ బరిపూర్ణ కళావిలసితయై ఆ యావయస్సులకుఁ దగిన విద్యలను నేర్చి, భూతలంబున వెలసిన దేవకన్యయో యన సొబగుమీటి యుండెను. ఆమె తలిదండ్రుల కల్లారుముద్దుగాఁ బెరుగుచు, చాలిక్ తైలతో వినోదించుచు పూఁదోటల విహరించుచుండును.

మాళవ దేశాధీశ్వరుఁ డగు నందనరపతి పుత్రుఁడును, సద్గుణమండనుండు నగు రత్నమండనుఁ డను రాకొమరుఁడు తన మిత్రుఁడగు నింద్రదత్తునితోఁగూడ వేటకయి యిలువెడలి వేట తమకమున దేశదేశములఁ దిరుగుచుఁ గలింగ దేశమును జేరి, పుండరీకపురముచేరువఁ బూలతోటఁ బ్రవేశించి, యట సఖిజన

సమేతయయి విహరించుచున్న పుష్పగంధిం గాంచెను. చూచుటయే తడవుగ రాజకుమారున కామైవైఁ బ్రేమ యుదయించెను. రాజపుత్రికయు నీతనిం గాంచి యతనిపయిఁ బ్రేమగల దయ్యెను. ఇంద్రదత్తుఁడును, రాజపుత్రిచెలిమికత్తెలును ఈ సంగతిని గ్రహింపఁగలిగిరి. ఇంద్రదత్తుఁడు తన మిత్రునితో మాటలాడి, యతని కోరికను దెలిసికొని—తమకుఁ గాంత దూరములో రాజపుత్రిక నూటడించుచున్న చెలికత్తెలను సమీపించి, తమ వృత్తాంతమును, రాజపుత్రుని యవస్థను వివరించెను. ఆ చెలికత్తెలును తమ చెలిపేరిని, ఆమె యవస్థను వెల్లడించిరి. పిదప ఇంద్రదత్తుఁడు శూన్యహృదయముతో నున్న రత్నమండనుని తమ దేశమున కతికష్టముమీఁదఁ దీసికొనిపోయెను. అట్లు కొనిపోయి యాఁడువారి యెడ నిట్టి మమత కూడదనియు, ఆ కన్యక కాకున్న అంతకంటె నందకత్తె వేటొకతె లభించుననియు నెన్నియో విధముల నింద్రదత్తుఁడు మిత్రుని బుద్ధిని పుష్పగంధినుండి మల్లించఁజూచెను. కాని కొంచెమైనను లాభము లేకపోయెను.

కుమారుఁడు నాఁడునాటికిని జిక్కిపోవుచుండుటను జూచి, రాజు దిగులుపడి యతని విచారమునకుఁ గారణమును ఇంద్రదత్తునివలనఁ దెలిసికొని, పుత్రునితో నిట్లు పలికెను:—“కుమారా! ఇట్టి స్వల్పవిషయమున కింత విచార మేల ? ఏల నిష్కారణముగ మనోవ్యధను వెట్టుకొని కృశించిపోయెదవు ? నీవు కోరిన కన్యక నీ కిచ్చి యుద్వాహ మొనరింతును. ఇది నాకెట్లును అసాధ్యము కాదు. కళింగరాజగు సంపాతి యెవరికంటె ఘనుఁడు ? మూఁడు నిమిషములలో—యుద్ధమున నతని నోడించి నీవు కోరిన పుష్పగంధిని దెచ్చి నీకు వివాహము గావించెదను. విచార ముడుగుము.”

రా జిట్లు పలికి కళింగముపయి దాడివెడలుటకు నేనలను సర్వసిద్ధముగఁ జేయ నేనాధిపతుల కాజ్ఞ యిచ్చెను. ఈ వృత్తాంత

తముఁ దెలిసికొని నందుని పురోహితుఁడగు చంద్రశర్మ యను విప్రుండు రాజును దర్శించి, “ప్రభువరా ! తొందరపాటు వలదు. సామ, దాన, భేద, దండోపాయములందు కడపటి యుపాయ మధమము. తొలుతటి యుపాయము లెవ్వయు నుపయోగింప నప్పుడు దండము గ్రాహ్యము. కళింగాధిపతియగు సంపాతి ఎంతయు నుత్తముఁడు. మీకోరిక నాతఁ డెన్నడును కాదనఁడు. ఈ కార్యము చక్కజేయు భారము నామీద వైచి గమనింపుఁడు నే నవలీల మన కార్యమును చక్కజేసికొని వచ్చెదను.” అని పలికి యతని యానతిఁగొని పుండరీకపురముఁ జేరి, రాజును సందర్శించి, తన యాగమీనప్రయోజనమును వివరించెను.

సంపాతి యంతకు మునుపే పుష్పగంధిచెలికత్తెలవలన ఆమె రత్న మండనుని ప్రేమించిన నమాచారమును గుఱు తెఱుఁగుటచే ఆమెను మాళవరాజకుమారున కిచ్చి వివాహ మొనరింప నంగీ కరించెను. కాని పుష్పగంధి పుట్టుక సమయమున జోస్యులు చెప్పిన మాటలు తలఁపునకు రాఁగా, దిగులుపడి—ఉన్న సంగతిని గప్పి పుచ్చి పెండిలి జరిగించినచో ద్రోహమగునని తలంచి, పుష్పగంధి జన్మవృత్తాంతమును, జోస్యుల మాటలను చంద్రశర్మకుఁ జెప్పి వైచెను. అతఁడును ఏమియుఁ జెప్పఁజాలక వెనుదిరిగి వచ్చి, తమ ప్రభువున కా వృత్తాంతమును సాంతముగా విన్నవించెను. అది విని రాజు అదరిపడి “మంచిది. చచ్చినంతటి కలఁగని మేలు కొన్నట్లయినది. ఎక్కడి పుష్పగంధి ! ఎక్కడి రత్న మండనుఁడు ! వీ రిరువురికి సంతాన మెట్లు ? ఇట్టి విపరీతపుత్రేమ యెట్లు కలిగె ? అంతయు దైవమాయ ! ఇప్పటికయినను మేలుకొంటిమి. సంపాతి యోగ్యుఁడు; ఉత్తముఁడు. తన పుత్రికయెడఁగల ప్రేమతో ఉన్న దానినీ దాచియుంచక జోస్యులమాటప్రకార మామె భర్తృభూతిని యనుటను బయలుపెట్టెను.” అని కొంతవడికి స్వస్థచిత్తుఁ

డయి పుత్రుని యొద్దకుఁ బోయి, పుష్పగంధి సంగతిని దెలిపి, యామెయెడఁగల వ్యామోహమును విడువవలెనని ప్రార్థించెను; ఆమెకంటెను అందకత్తెయగు కన్యను వెండిలిచేసెదనని మాట యిచ్చెను ఏమి చెప్పినను రాజపుత్రుఁ డిట్టపడలేదు. ఆమెనుండి తన మనస్సు మఱలఁజాలదనియు, ఆమెయెడఁగల ప్రేమతోను, విరహవ్యధతోడను బాధపడి చచ్చుటకంటె - ఆమెను వెండ్లియాడి వారముదినము లయినను ఆనందముతో కాలము గడపుట మేలనియు, ఆమీఁద బ్రతుకుట దైవాధీనమనియుఁ దెలియఁజేసెను. తన నొసటిపయి విధి మరణమునే వ్రాసియున్నచో ఈ రీతిని కాకున్నను, మఱి యేరీతినయినను అది సంభవించియే తీరుననియు, తన లలాటలిపి వేటుగా నున్నచో ఎట్లయినను ఆ చావు తప్పిపోవుననియు నాతఁడు తండ్రికిని, తక్కిన హితులకును జబాబిచ్చెను.

నందుఁడు తన కొమరుని మాటలు విని, యాతని పట్టుదలకు మిగుల విచారించి వెచ్చని నిట్టూర్పులను విడిచి, తనకుఁ గర్తవ్యము నుపదేశింపవలెనని మంత్రి, పురోహితులను ప్రార్థించెను. బుద్ధిమంతుఁడును, పురోహితులకుఁ బెద్దయు నగు చంద్రశర్మ రాజకుమారునిజాతకమును చూచి, లెస్సగఁ బరిశీలించి గండము తప్పుటకుఁగూడ నవకాళ ముండుటను గమనించి, రత్నమండనుని కోరిక మేరకు పుష్పగంధితోడి వివాహము జరిపించుటయే కర్తవ్యమనియు, రాజపుత్రుని యాయుష్యమునకుఁ దాను పూటగా నుండుననియుఁ జెప్పి యొప్పించెను. ఎట్టకేలకు రాజు నందుల కంగీకరించి, తమ సమ్మతిని కళింగేశ్వరునకుఁ దెలిపెను. పిదప పుష్పగంధితో రత్నమండనునకు మహావైభవమున నుద్వాహము జరిగెను. సంపాతి తన యల్లునికి లెక్కలేని కానుకల నొసంగి, అతనితోఁ దన కుమార్తెఁగూడ అత్తవారింటి కంపెను. ఆ నూత్నుదంపతులు అత్యంతసంతోషమున హారము దినములు గడపిరి.

కాలము సమీపించినప్పుడు బుద్ధిమాంద్యము, విస్మృతి కలుగుటయు, మాయగ్రమ్ముటయు సహజము ! వివాహమయిన తొమ్మిదవనాఁడు తనకు రాఁగల యాపదసంగతిని రత్నమండ నుఁడు విన్నవించి, యానాఁ డొంటరిగ తమ నగరమునకుఁ జేరువ నుచ్చ వసయునకు వాహ్యళికిఁ బోయెను. ఆతఁ డా వసయును బ్రవేశించినవెంటనే ఒక భయంకరమగు నఱి పాతనికి వినఁబడెను. అది యేమియో యని దిగులుపడి రత్నమండనుఁడు చూచుచుండఁగా వికారపురూపు గల ఒక భయంకరుఁడగు బ్రహ్మరాక్షసుఁడు చర చర నడచుచు నాతనిని సమీపించెను. రాజపుత్రుఁ డతనిని జూచి వెనుకటిసంగతి జ్ఞప్తికివచ్చి దిగులందియును, ధైర్యమును విడువక, ఆ రాక్షసునియెదుట నిర్భయముగ నిలిచెను. రాక్షసుఁడు రాజ పుత్రుని రూక్షముగాఁ జూచి “ఓయీ ! అక్కడనే నిలువుము. నేఁడు విధి నిన్ను నా కాహారముగాఁ గల్పించియున్నాఁడు. నాచేఁ జిక్కిన నీ వెచటికిఁ బోఁగలవు? నా కాహారమగుటకు సిద్ధపడుము” అని పలికెను.

విధి నొసట వ్రాసిన వ్రాతను దప్పించుకొన నెవ్వరికిని సాధ్యము కాదనియు, దన కెట్లును మరణము నిశ్చయమనియు రత్నమండనుఁడు మనస్సును దృఢపఱచుకొని “ఓ దయామయా ! నీకుఁ జిక్కిన నేను తప్పించుకొని పోఁగలుగుదునని ఎన్నఁడును అనుకొనలేదు. తప్పించుకొని పాటిపోవుటకు నా కిష్టమును లేదు. శరీరము తూణభంగురము. పుట్టినవారి కందరికిని ఎప్పుడో యొక ప్పడు మరణము నిశ్చయము. ఏ రోగముతోనో బాధపడి నిరుప యోగముగఁ జచ్చుటకంటె ఆఁకలితో బాధపడు ఒక ప్రాణికి తన దేహము నర్పించి, ఆ ప్రాణిని తృప్తిపొందించుట ప్రాణికి ఎంతయు మేలైనపనిగదా ! నీకు నా శరీరమును హృదయపూర్వకముగా వర్పింతును. కాని నా మనవి యొక్కటి యున్నది. నేను నా తలి

దండ్రుల కేకకైకపుత్రుడను. నాకు వివాహమయి నేటికి తొమ్మిదవ దినము. నా తలిదండ్రులును, భార్యయును నాపోకడ తెలియక తల్లడిల్లుచుందురు. నీవు దయతలచి నన్నింటికి బంపినచో నా బంధువులను కడసారిగా ఒక్కసారి చూచి, నీ కాహారమగు సంగతిని దెలిపి, సూర్యుడు గ్రుంకకమున్ను తిరిగివచ్చి నీ కాహారమయ్యెదను. నావై దయయుంచి, నా ప్రార్థనము నంగీకరింపుము” అని యా రక్కసితో బలికెను.

ఆ మాటల కా నక్తంచరుడు వికవిక నవ్వి, “ఓయి పిచ్చివాడా! నీ మాటలు చాల వింతగ నున్నవి. ఇట్లు నీవంటి బుద్ధి హీనులు పలికిన పలుకవచ్చును; కాని వినువారికి వివేకము లేదనుకొంటివా? నీ మాటలను నమ్మి నిన్నింటికి బంపుటకు నే నంత వెట్టివాడను కాను; తిరిగివచ్చుటకు నీవు నంత వెట్టివాడవు కావు. ఆకలిచే కడుపు దహించుకొనిపోవుచుండగా నోటికందిన ఆహారము నెవ్వరయినను విడువగలరా? అట్లు విడిచినచో తప్పించుకొనిపోయిన ఆ యాహారము తిరిగి కోరి, ఆ నోటిలో వచ్చి పడగలదా? ఈ పిచ్చియాలోచనలను విడిచిపెట్టుము.” అని పలికెను.

రత్నమండనుఁ డాపిదప ఎన్నోవిధముల బతిమాలి, తన సత్యవచనపాలనమును సమర్థించుచు, ఆడితప్పక తిరిగివచ్చి భోక్తల కాహారమయిన పెక్కు ఉదాహరణములను జూపి, యారాక్షసుని మనస్సు కరగఁగొనట్లు చేసెను. ఆ రాక్షసుఁ డట్టుకేలకు దయతలచి “ఓయీ! నీ మాటలనుబట్టి నీవు నమ్మదగినవానివలె గన్పడుచున్నావు. నిన్ను నమ్మి విడుచుచున్నాను. నీ వింటికి బోయి శీఘ్రముగ మఱలి రమ్ము. నీవు పోవుటకు ముందు ఒక శపథమును మాత్రము చేయుము.” అని పలికి, “నేను మరలి రానిచో తాను తినుటకు సిద్ధముగ నున్నతఱిని, ఆకలితోఁ దహతహలాడుచు అతిథి వచ్చి యడుగఁగా అతనిని గడపువాని పాపమునఁ

బోవుదు” నని రత్నమండనునిచే బలికించి. ఆపిదపనే విడిచెను. రాజకుమారుడును మిగుల నానందముతో నింటికి బోయి, తలిదండ్రులను దర్శించి, రాక్షసునివృత్తాంతమును వారికి దెలిపి, అతని కాహారముగా బోవుటకు దన కనుజ్ఞ నీయవలసినదిగా కోరెను. నందు డా మాటలు విని, మిగుల తల్లడిల్లి, నెత్తి, నోరు కొట్టుకొనుచు, తనపుత్రునికి గలిగిన యీ యపాయమును తప్పించుటకు దగిన వెఱపు గానక, వెంటనే తన ముఖ్యపురోహితుడగు చంద్రశర్మను రప్పించి, “భూసురోత్తమా! ఇట్లు జరుగఁగలదని మున్నెఱింగియు, నీవు పూటగా నుండుటచే ధైర్యముపూని కళింగ రాజపుత్రికతో నా కుమారునకు వివాహ మొనరించితిని. ఆ యాపద ఎట్లును దప్పినదికాదు. నీవు ఏ యపాయముననయినను ఈ యాపదను తప్పింపవలె” నని ప్రార్థించెను. చంద్రశర్మ ధైర్యముతో “మహారాజా! మీరు లేనిపోని విచారముల నేల వెట్టుకొందురు? మీకుమారుని గ్రహములు నేడ చుచ్చదశయం దున్నవి. అతనికి గొంచెమైనను ఆపద కలుగఁజాలదు. రత్నమండనుడు తాను మాటయిచ్చినరీతిని రాక్షసుని జేరినతోడనే యాతడు దయ తలఁచి విడువవచ్చును. మన కట్టి యదృష్టము కలుగఁగూడదా? ఎవరు చెప్పఁగలరు!” అని పలికెను. తన యేకైకపుత్రుని యీ ఘోరస్థితిని దలఁచుచున్న రాజున కీ యుపశమనవాక్యములు రుచింపలేదు. ఇవి యన్నియును ముఖప్రీతి కాడినమాటలే కాని యథార్థములు కావని యాతఁ డనుకొని ఏమిచేయుటకును దోచక విచారమున మునిగియుండెను.

రత్నమండనుడు పుష్పగంధియొద్దకు బోయి. కడసారిగా నామెను జూచి, తనకాల మాసన్న మగుటను దెలిపెను. తక్కినవారి చుగిది ఆమె దిగులొందక బ్రహ్మరాక్షసునికిని, తనభర్తకును జరిగిన

సంభాషణమును పూర్తిగఁ దెలిసికొని, కొంచె మాలోచించి, భర్త సహాయమునుండి తప్పించుట కొక మేటి యుపాయము నాలోచించెను. మగవారిబుద్ధికంటె ఆడవారిబుద్ధి నాలుగురెట్లధికమనుట పొల్లు గాదు. అట్లామె యొక యుపాయము నాలోచించి, ముఖమునఁ జిఱునవ్వు తొలుకాడ, భర్తతో “నాథా! మీరు పోయి, - సుఖముగా మరలిరండు” అని పలికెను. కాని తన యాలోచనము నామె యెవ్వరికిని దెలుపలేదు. రాజకుమారుఁడు కాలమును వ్యర్థపుచ్చక, సూర్యుఁ డస్తమించుసమయము సమీపించుటచే నతిశీఘ్రముగ బ్రహ్మరాక్షసుఁ డున్న యడవికిఁ బోయెను.

రాజకుమారుని తలిదండ్రులును, తక్కినబంధువులును, మిత్రులును విలపించుచుండఁగా, పుష్పగంధి యెట్టి విచారమును వెలిబుచ్చక మందహాసముతో మగనిని రాక్షసునికడకుఁ బంపినదని పురజనులు ముక్కుమీఁద వ్రేలువేసికొనిరి. అతని మరణమున కీమెయే కారణమనియు, ఈమెయే నిజమైన రాక్షసి యనియు, ఇట్టి పడఁతులు లోకమున నెవ్వరు నుండరనియు వా రామెను తమకుఁ దోచినట్లెల్ల నిందింపసాగిరి. కాని పుష్పగంధి ఆ మాటలను సరకుగొనలేదు.

అక్కడ బ్రహ్మరాక్షసుఁడు సూర్యుఁ డస్తంగతుడగు సమయము సమీపించుటంగని యాఁకఁజొచ్చున కడుపు దహించు కొనిపోవ, రాజపుత్రుఁడు రాకుండుటకుఁ గటకటంబడి, యాతని మాటలను నమ్ని విడిచినందులకు పశ్చాత్తాపమును పొందుచుండఁగా, రత్నమండనుఁ డతని యెదుట ప్రత్యక్షమయ్యెను. అతనిని కొంచెము దూరమునుండియే గాంచి, యతని సత్యవాక్యాలనమునకు సంతసించుచు, చెట్టుకొమ్మనుండి రక్కసీడు దిగివచ్చి,

రాజపుత్రుని తన రెండు చేతులతోను బట్టుకొని దగ్గఱకు లాగికొని కోరలతో నతని కంఠమును నొక్కుటకు సిద్ధముగా నుండెను.

రత్నమండనుని వెనువెంటనే ఎవ్వరికిని దెలియకుండ పుష్పగంధి ఆ సమయమునకు అచ్చటికి వచ్చి, యారక్కసి మోల నిలిచి, చేతులు జోడించి “మహాత్మా! భిక్షము పెట్టుము. తాము తిను టకు సిద్ధముగ నున్నతఱిని అతిథి వచ్చి యడిగినయెడల గడపింప రాదని తమవంటి ధర్మజ్ఞు లెరుఁగుదురుగదా! తమకు నేను వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? నాకు పతిభిక్ష పెట్టుఁడు. నా భర్త జీవములను గాపాడి, వానితోఁబాటు నా ప్రాణములనుగూడ కాపాడుఁడు” అని దీనాతిదీనముగఁ బ్రార్థించెను.

అట్టి సంఘటనకు బ్రహ్మరాక్షసుఁడును, రత్నమండనుఁ డును కూడ మిగుల నాశ్చర్యపడిరి. “ఔరా! ఎంతపని జరిగినది! నేను చెప్పిన పాఠమే యీమె నాకు తిరిగి బహుగించినదే! ఈమె నా నోరు కట్టివేసినది! స్త్రీ లెంతకైనను తగుదురు. ఈమె బుద్ధి యపారము!” అని రాక్షసుఁడు విచారించెను. పుష్పగంధి తన ప్రాణములను గాపాడుటకయి పన్నిన యుక్తికి రత్నమండనుఁడు మిగుల సంతోషించెను.

బ్రహ్మరాక్షసుఁ డిట్లు పలికెను:—“అమ్మాయీ! నీ భర్త యొక్క సత్యప్రవర్తనకును, నీ యుక్తికిని మిగుల సంతసించితిని. నీ భర్త నిదిగో! నీకు సమర్పించుచున్నాను. నీవు వెక్కే డులు సుమంగళివయి యుండుము తల్లీ!” ఇట్లు పలికి యతఁడు రత్నమండనుని విడిచివేసెను. రాక్షసుని యా యాదార్య మునకు మెచ్చి, దేవతలు విమానమును దెచ్చిరి. రక్కసి తన వికారపు రూపు విడిచి, దివ్యరూపధారియయి, యప్పరోగణ

ములు కొలువ నింద్రలోకమున కేగెను. పుష్పగంధియు,
 రత్నమండనుడును అమందానందమున నగరమున కేగిరి.
 వీరిట్లు బ్రతికివచ్చుటకుఁ బ్రజలందఱు నాశ్చర్యపడిరి. వారి
 ధర్మప్రవర్తనయే వారి నిట్లు కాపాడెననియు, పుష్పగంధివంటి
 యుత్తమపతిప్రథలు లోకమున అరుదనియు, ఆ దంపతులను
 వేనోళ్లఁ గొనియాడిరి. తన జోన్యము ఫలించినదని చంద్రశర్మ
 చంకలుగ్రుద్దుకొనెను. తన తపస్సు ఫలించెనని రాజు ముదమున
 మిన్నందుకొనెను.

ధర్మము లన్నింటను సత్యపరిపాలనము ఉత్తమము: అది
 యెట్టి యాపదనయినను తప్పింపఁగలదు.

(భోజపరిత్రమ)

—

భర్తృహరి

పూర్వము భర్తృహరి యను భూపాలుఁ డుండెను. అతఁడ ప్రజలను కన్న బిడ్డలవలెఁ జూచుచు, న్యాయముతప్పక రాజ్యమేలుచుండెను. అతని భార్య యుత్తమపతివ్రత యని నలుగురిలోను గొప్ప పేరు పొందినది. రాజునకును ఆమెయెడ అనురాగము మిక్కుటము.

ఒకనాఁడు రాజంతఃపురమున భార్యతో నిష్టాగోష్ఠి నుండఁగా గొప్ప కోలాహలము వారికి వినఁబడెను. అది యేమో కనుగొని రావలెనని రాజు సేవకుల నాజ్ఞాపించెను. వారు పోయి కనుగొని వచ్చి, యిట్లు పలికిరి:—“ప్రభువరా! ఈ యూర ధనగుప్తుఁడని పేరుపడిన యొక వైశ్యాగ్రగణ్యుఁ డున్నాఁడని యేలినవారికిని విదితము. అతఁడు నేఁ డకాలమృత్యువువారఁ బడెను. గొప్ప యిల్లాలగు నతని సతీమణి బంధువు లెంత వారించినను, బతిమాలుకొన్నను వినక భర్తతో సహాగమనముచేయ నీ మార్గమున శ్మశానభూమి కేఁగుచున్నది. ఈ కోలాహలమున కదియ కారణము.”

ఆ మాటలు విని రాజు మిక్కిలి విచారించెను; కాని రాణి పెదవి విడిచెను. భర్తృహరి యచ్చెరుపడుచు, అట్లు పెదవి విఱువఁ గారణ మేమని భార్య నడిగెను. “మనోహరా! కోమటిభార్య శీలవతియే కావచ్చును. కాని యుత్తమపతివ్రత—భర్తమరణమును వినినవెంటనే ఎట్టి ప్రయత్నము నపేక్షింపక వెంటనే మరణింపవలెను. అట్లు మరణించు భాగ్య మామెకుఁ గలుగలేదు. భర్త చావు వినియు మరణింపలేక యామె తన ప్రాణచ్యుతికయి నిష్ఠులొఁ బడనుండుట నీచము. ఆమె యుత్తమపతివ్రత యన వీలులేని కారణమునఁ బెదవి విడిచితి” నని రాణి ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

భర్తృ:—ప్రియురాలా! నీమాట లెంతయు వింతఁగొల్పుచున్నవి. భర్తతో సహగమన మొనరించు వనితయే యుత్తమ పతివ్రతయని నేటిదనుక పెద్దలు పలుకుచున్నారు. భర్తచావు విని ప్రాణములను విడువఁగల యువిదలు లోకమున నెందైనఁ గలరా? ఉండరనియే నా యాశయము.

రాణి:—ప్రభువు లట్లు తలంపఁ బనిలేదు. లోకము గొడ్డువ్రాలేదు. అట్టి పరమపతివ్రతలను జూపఁగలనని నాకు దృఢవిశ్వాసము కలదు.

రాణి మాటలయెడ భర్తృహరికి నమ్మకము లేదు. రాణి మాటలనుబట్టి తానే అట్టి యుత్తమపతివ్రత నని యామె తలంచుచుండినట్లు ఆతఁడు గ్రహించి, యేతద్విషయమున ఆమెను పరీక్షించుటకు దృఢసంకల్పము కలిగియుండెను.

ఒకప్పుడు భర్తృహరి వేటకుఁ బోవలసివచ్చెను. వారము, పది దినము లతఁడు క్రూరమృగములను వేటాడుచు అడవిలోనే యుండిపోయెను. తన భార్యను పరీక్షించుట కిదియే మంచి యదనని తలఁచి యతఁడు “రాజు వేటతమకమున సాహసించి, యొక వ్యాఘ్రమువారఁ బడి మరణించె” నని యొక వార్తను కల్పించి, యొక సేవకుని మూలమున అంతఃపురమునకుఁ దెలియఁ బఱచెను. ఆ వార్తమానము చెవిని సోకినంతనే పాపము ! మహా రాణి కొయ్యబాజీ నిలువునఁ గూలఁబడి యసువులు పాసెను.

రాణిమాటలు కల్గ యనియు, తా నామెకడకు వచ్చి “సో వ్రాడిపోయితి” వని చెప్పవచ్చుననియుఁ దలఁచి, వార్తపంపిన మేలు వెంటనే భర్తృహరికూడ తన నగరికి వచ్చెను. అంతఃపురమున నే మున్నది? అది చీకటింటివలె నతనికిఁ దోచినది. రాణి మృతని వార్త యాతనిని మూర్ఛితు నొనరించినది. ఇంత యుపద్రవము

జరుగునని యాతఁడు కలనైనఁ దలఁపలేదు. “బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ” అను మాట యేల తప్పను ?

భర్తృహరికిఁ బ్రపంచము సర్వశూన్యముగఁ దోఁచెను. తాను నిష్కారణముగఁ దన రాణిని జంపుకొంటినని యాతఁ డహోరాత్రములు విచారించుచుండెను. అతని మనస్సు బొత్తిగాఁ జెడిపోయెను. కావున రాజ్యకార్యనిర్వహణభారము మంత్రుల పయినే పడవలసివచ్చెను.

ప్రధానామాత్యున కిది యంతయు నగమ్యమయి యుండెను. రాజాస్థితి కాతఁడు మిగుల దుఃఖించి, ఎట్లునను అతని విచారమును పోనడంచి, మంచಿದారికి తీసికొనిరావలె నని విశ్వప్రయత్నము లొనర్చుచుండెను.

ఒకనాఁడు రాజునకు తన సౌధము సమీపమున నెవ్వఁడో బిగ్గఱగ రోదనము చేయుచున్న ధ్వని వినవచ్చెను. అది యేమో కనుఁగొని రావలెనని భర్తృహరి భటుల నాజ్ఞాపింప, వారు పోయి, తెలిసికొనివచ్చి, ప్రభువున కిట్లని విన్నవించిరి:—“మహాప్రభూ ! వేఱేమియును కాదు; సన్న్యాసియొకఁడు పగిలిపోయిన తనకుండను తలఁచి, దాని పెంకులను పట్టుకొని మిగుల వాపోవుచున్నాఁడు.”

భర్తృహరి మిగుల ఆశ్చర్యపడెను. సన్న్యాసి యేమి ? పగిలినకుండఁగూర్చి వాపోవుట యేమి? నశ్వరములగు లౌకికవిషయములను విడిచి, ఇంద్రియనిగ్రహము కలిగి, మోక్షసాధనచేయు యోగి యొక మృణ్మయపాత్రము నశించినందుల కిట్లు విలపించుటయా ? అతని కేమియు బోధపడలేదు. ఇం దేమి విశేషమున్నదో తెలిసికొనవలెనని, అతఁడు తన భృత్యులను పంపి యా సన్న్యాసిని తనయొద్ద కెట్లయినను దీసికొనిరావలెనని యాజ్ఞాపించెను. వారును సన్న్యాసికి సాగిలఁబడి మ్రొక్కి, తమ ప్రభువు కోరికను

తెల్పి, బతిమాలి రాజభవనమునకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. రాజాతనిని గౌరవించి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండఁజెట్టెను. పిదప వారి కిట్లు సంభాషణ జరిగినది:—

రాజు:—సన్నాసులగు మీరు విచారించుచుండుటకుఁ గారణ మేమి ?

సన్నాసి:—రాజా ! నీవును రాజ్యమును నాశ్రమమున మునివి. నీవును దుఃఖించుచున్నట్లున్నావు. దానికిఁ గారణ మడుగ వచ్చునా ?

రాజు:—ఉత్తమపతివ్రతయు, నా ప్రేమనిధానము నగు భార్యను చేజేతులఁ జంపుకొంటిని. అందులకై దుఃఖించు చున్నాను.

సన్నాసి:—రాజా ! నేనును నా ప్రేమనిధానమును కుండను చేజేతుల జాఱవిడిచి పగులఁగొట్టుకొంటిని. అండుచే నేనును విచారింపవలసివచ్చుచున్నది.

రాజు:—(నవ్వుచు) అయ్యో! కుండ పోయిన ఇంత విచార మేల ? మఱియొక దానిని సంపాదించవచ్చునే !

సన్నాసి:—రాజా ! భార్య పోయిన నీవును విచారింప నక్కరలేదే ! మఱియొకయుత్తమ వనితను నీవు వివాహమాడ వచ్చునే ! దాని కింత విచార మేల ? నీకు భార్య యెట్లొ నాకుఁ గుండకూడ నట్లే !

రాజు:—పునర్వివాహమా ! అది కలలోనివార్త ! అట్టి యుత్తమపతివ్రత ప్రపంచమున ఎచ్చోటను లభింపదు.

సన్నాసి:—నాకుండమాత్రము సామాన్యమనుకొంటివా ? నేను దానితోనే పిడుకలు తెచ్చుకొనుచుంటిని. నిప్పు, నీళ్లు దాని తోనే తెచ్చుకొనుచుంటిని. అదియే నా భిక్షాపాత్రము. పదార్థ

ముల నందే దాపటికము చేయుచుంటిని. వంటకును అదియే. అదియే నా భోజన పాత్రము. నిద్రించునపు డదియే నా తలగడ దిండు. చింతామణివలె అది నా పనుల కన్నింటికిని ఉపయోగపడు చుండెను. అట్టి కుండను నిర్మింప వే తే కుమ్మరికిని సాధ్యము కాదు. అది పోయినచో విచారింప నక్కఱలేదా? రాజా! నీవే యోచింపుము.

రాజు:—యోగివర్యా! నీవు నా భార్యను నీకుండతోఁ బోల్చుచు, మన యిరువురి దుఃఖము సమానమైనదే యని తెలుపు చున్నావు. ఇది యంగీకార్యము కాదు; ఉత్తమురాలగు నా భార్యతో నీచమగు నీకుండ ఎంతమాత్రము సమానము కాఁజాలదు.

సన్న్యాసి:—రాజా! ఉత్తమాధమభేదము ఇచ్చాకల్పి తము. నీదృష్టిలో నీచమైనది నాచూపులో నాకెమైయుండును. నాకు నీచమైనది నీకు ఉత్తమమగును. మనుష్యుల దేహమువలె కుండయు నశ్వరము. దేహము పాంచభౌతికము. ఈ కుండయు పంచభూతముల సాయముననే యుద్భవించినది. కావున నీ భార్య యనిన నీ కెట్టి మమత కలదో నాకుండ యనిన నాకును అట్టి వ్యామోహమే కలదు. కాని ఆలోచించితిమేని మన యిరువురికిని ఈ భ్రాంతి తగదుకదా!

ఆ మాట విని భర్తృహరి వింతగా సన్న్యాసివైపు చూచు చుండెను. సన్న్యాసియు ఊరకుండలేదు.

సన్న్యాసి:—రాజా! దేహములు నిత్యములు కావనియు, బ్రదుకు నీటిబుగ్గవంటిదనియు నీ వెఱుంగుదువు. జీవుల జనన మరణములును, సుఖదుఃఖములును వారు పూర్వజన్మమున నిలువ చేసికొనిన కర్మములవలన ఆభారపడియుండును. ఒకరి మృతికి

గాని, బ్రతుకునకుఁగాని యింకొకరు ఎంతమాత్రమును కారణము కాఁజాలరు. ఆ సంగతిని గ్రహింపక జనులు భ్రాంతిపడి అన్నింటి కిని తామే కారణమని వ్యామోహమునముఁగి, తలంచుచున్నారు. విద్వాంసు లిట్టి భ్రాంతి పొందియు, వెంటనే తమ వివేకము కలిమిని దెలివైంది, భ్రాంతినుండి తప్పుకొనుచున్నారు. నీవు వివేక సంపన్నుడవు. కాన ఇట్టి వ్యామోహమునఁ బడక, విచారమును విడిచి, నీ ప్రజలను న్యాయముగఁ బాలింపుము.

సన్న్యాసి యిట్లు బోధింపఁగనే భర్తృహరియు విచారము మాని వెనుకటియట్లు ప్రజారంజన మొనరించుచు రాజ్యము పాలించుచుండెను.

ఆ సన్న్యాసి నట్లు విలపింపఁగోరి, అతనిమూలమున రాజు నకు జ్ఞానోపదేశము చేయించినది ప్రధానామాత్యుడే యని పాఠకులు గ్రహించియే యుందురు.

కుశాగ్రబుద్ధులగు మంత్రు లున్నయెడల ప్రభువుల కష్టము లన్నియు తొలఁగును.

(భర్తృహరినిశ్చయము-నాటకము)

—

సు శీ ల

మున్ను విష్ణుభ క్తుండగు నొక విప్రో త్తమునకు సుశీల యను బాలిక యుదయించెను. విష్ణుభ క్తి, అతిథిపూజ, పరోపకారపరాయణత, పాతివ్రత్యము, శాంతము మున్నగునవి యామెకు వెన్నతో బెట్టిన గుణములు. బ్రహ్మ యనుకూలదాంపత్యమును కలిగించుట మిక్కిలి యరుదు. పాపము ! ఆ యుత్తమసతి దురదృష్టవశమున నొక లోభికి ఇల్లాలయ్యెను. భర్త తనమెడలో దాళి గట్టినది మొదలు అతడే దైవమని నమ్మి, అతడు కొట్టినను, తిట్టినను, రట్టుపెట్టినను అతని కెదురాడ నొల్లక యొర్చి, సుశీల తన యదృష్టము నే నిందించుకొనుచుండును.

సుశీల వరువాతనే లేచి, కసపూడ్చి, గోమయంబున ఇల్లలికి, మ్రుగ్గులు పెట్టి, పాత్రములు పరిశుభ్రపఱచి, స్నానమొనరించి, వంట సిద్ధముచేసి, దేవతలను పూజించి, నివేదనచేసి, గృహలోప కరణములను పరిశుభ్రముగ నుంచును. వారి యిల్లు ఎల్లపుడును లక్ష్మీ తాండవమాడుచున్నట్లుండును.

సుశీల భర్త గొప్ప ధనవంతుడయ్యెను లోభియగుటచే దృష్టిచనక ఏదో విశేషమని చెప్పి రాజుల నడిగి వస్తువులను తెచ్చి, వానిని కోమటుల యిండ్లలో అమ్మించి డబ్బుచేయును. పండిన పంటలను అనుభవింపక పాతరలలో పూడ్చి యుంచును. ఎట్టి బంధువులయినను తన యింటికి వచ్చినయెడల, తమ కాశౌచమని చెప్పి, వారికి దిండిపెట్టకయే పంపివేయును. కర్మము చాలక ఎవ్వరేనియు ధనము నిత్తుమని ముందుగ మాట ఇచ్చినయెడల ఆ సొమ్ము వచ్చువఱకును నిద్రాహారములను విడిచి, ఆ దాతను నక్షత్రకునివలె పెంటాడి యా ధనము వసూలుచేయును.

ఇంటిలో వంటకుఁ గావలసిన పప్పు, బియ్యము లైనను భార్యకుఁ దా నీయవలసినదే. ప్రతిదినము వంటకు సుశీల బియ్యముడిగినచో — మనస్సులో గొణుగుకొనుచు — అట్లడిగినందు కామెను తిట్టుచు, కొనరి, కొనరి, చాలీచాలనిరీతిని ముక్కిపోయిన బియ్యమునే యిచ్చుచుండును. సుశీలకు ఒడలినిండ గుడ్డకును, కడుపునిండ తిండికిని గూడ కరవయిపోయెను. అట్లయినను ఆమె ఏ విషయమునను పతి కెదురాడక ఎట్లో కాలము గడపుచుండెను.

ఒకనాఁ డా యిల్లాలిభర్త కార్యవశమున గ్రామాంతరమున కేగఁగా, ఆ వెంటనే అన్ని విధముల వామనమూర్తిని బోలిన బ్రహ్మచారి యొకఁ డా యింటికి వచ్చెను. సుశీల లోనింటి నుండియే యతనినిం జూచి వాకిటికి వచ్చెను. ఆ వడుగు “అమ్మా! ఆఁకలితో మిక్కిలి బాధపడుచున్నాను. పట్టెఁ డన్నముపెట్టి ప్రాణములు నిలుపుము తల్లీ!” అని యాచించెను. సహజదయామతి యగు నా యువతి “అయ్యా! నా భర్త గ్రామాంతరమున కేగటచే ఇంతదనుక వంటకయి ప్రయత్నింపనైతిని. మీ రీ చావడిలో విశ్రమింపుఁడు. గంటలో వంటచేసి పెట్టెదను” అని పలికెను. అందుల కా వటుఁడు “అమ్మా! నాకు ఏడు దినముల నుండియు తిండి దొఱక లేదు. గంటకాలము తిండిలేనిచో నా ప్రాణములు నిలువఁజాలవు. పొడి యన్న మున్నను సరే; లేదా చలిది యన్న మైనను సరే! ఒక పోకయంత పెట్టితివా — చాలును. నా యాఁకలి తీటును. పర్యుషితమును దినన నాకు పాపము కలుగునని నీవు తలర్థతువేమో! అట్టి యనుమాన మక్కఱలేదు. నా తపోబలమున ఆ పాపమును పోఁగొట్టుకొనఁగలను.” అని పలికెను.

వటుఁ డిట్లు పలికెనే గాని, అట్టి తపోనిధికి జలిది పెట్టుటకు సుశీల మన స్సంగీకరింపక “మానిన త్రమా! మీవంటి మహాత్ములకుఁ జల్లి పెట్టుటకు నాకుఁ జేతులు రాకున్నవి. గడియలో

వంటచేసి పెట్టెదను; ఆరగింతురు గాని; కొంచెము సేపు తాళుడు” అని పలుకఁగా, ఆమెమాటల కడ్డమువచ్చి బ్రహ్మచారి యిట్లు నెను:—“అమ్మా! మేము పుణ్యక్షేత్రములను సేవించుటకు దేశములఁ దిరుగు యాత్రికులము. ప్రయాణకాలమున ఆచారము తప్పి నడచినను, తప్పులేదని పెద్ద లందురు. ఒక్కయింత మెదుకు, ఇన్ని నీళ్లు ఇచ్చి నా ప్రాణములను కాపాడుము. చలిది పెట్టిన పాపము నీ కెంతమాత్రమును లేదు. అభ్యాగతుఁడు స్వయముగా విష్ణువేయని విచక్షణులు పలుకుదురు. ఆ యతిధి మనోవాక్కాయ కర్మములచే నయిన పాపములను పోఁగొట్టి గృహమేధికి శాశ్వత సుఖముల నిచ్చును. అమ్మా! తీర్థముల నన్నింటిని వేగముగా సేవింపవలెనను ఆతురతతో ఒక్కచోట కాలు నిలువక ప్రయాణములు చేయుటచే వేళపట్టున తిండిలేదు. అసలు తిండి దొఱకుటయే కష్టముగ నున్నది. నీపైని ఒట్టుపెట్టుకొని చెప్పచున్నాను. ఆఁకలి బాధచే—నాకు కలలు వచ్చినను కూటినిగూర్చిన కలలే వచ్చుచున్నవి. ఆఁకలిబాధను నేనే కాదు; ఎవ్వరును సహింపఁజాలరు కదా! నాతోడి ప్రయాణికులగు వడుగులు పిక్కబలము గలవారగుటచే మేము చేరఁదలఁచుకొన్న పాండరీక క్షేత్రమునకు-పాండురంగని దర్శనార్థము చనిరి. నేను పొట్టకొఱకుఁ జూచుకొనుచు మెనుకబడితిని. ‘కూటిబీద తోడుతప్ప’నను సామెత యుండనే యున్నది కదా! ఏ తీతిగా నయినను సరే, ప్రాణములను నిలుపుకొనుటయే యుత్తమధర్మమని పెద్దలు చెప్పదురు కదా! నీ పను మానింపక, ఆ చలిదియన్నము పెట్టుము. ఎంత యున్న నంతటి తోనే తృప్తిపొందెదను.”

సుశీల యిట్లునుకొనెను:—“ఇప్పుడు నాకు విషమస్థితి వచ్చి ఊడినది. ఏమి చేయుటకును దోచకున్నది. ఈ చిన్నవడుగు ఆఁకలిచే వకపక్షభాడుచువ్వాఁడు. అన్నము పెట్టకుండుట మహా

దోషము. పోనీ పెట్టుదమందుమా ? తపస్వియగు నీతనికి చలిది యన్నము పెట్టుట మహాపాతకము. పోనీ, ఆ పర్యషితమును పెట్టుదమన్నను, అది చాలునో, చాలదో ! నాభర్త మాటకట్టుకొని పోగా మిగిలిన యన్నమే యున్నది ! సగము కడుపునకుఁ బెట్టిన మతియు పాపము ! తీర్థయాత్రాపరులు పెళుచలని పెద్దలు చెప్పదురు. పంతుముపట్టి యింకను దెమ్మనినచో నే నెక్కడినుండి తేగలుగుదును ? ఐనను ముందేమి జరిగినను జరగనిమ్ము. దాని కయి విచారించవలె ? ఆ యన్నమునే పెట్టెదఁగాక !”

సుశీల యిట్లాలోచించి ‘లోనికి దయచేయుఁడు’ అని యాతనిని పిలిచి, కాలు సేతులు కడుగుకొనుటకు జలమిచ్చి, యరఁటియాకువేసి, చలిదికుండ నూడ్చి, నీరు లేకుండ ఓడ్చి, మల్లెపూవులవలె మిలమిలలాడు చలిదియన్నమును పెట్టి, గడ్డపెరుగు వడ్డించి, ఊరుగాయ నంజకొన వేసి, పరిశుద్ధజలమును పాత్రములో త్రాగుటకు అనుర్రెను. ఆ వటువు ఆకటిపెల్లన పరిషేచనము చేయకయే - ప్రాణా హుతులను గ్రహించకయే తెప్పపాటుకాలమున ఆ యన్నమును తినివేసి, మీఁదు చూచుచు కొంచెము సేపటికి ఆ మెతో — “అమ్మా ! ఈ సగముతిండివలన ఆకలి చెలరేగినది. నీ వైకసారి కుండఁ జూపుము. అం దేమి మిగిలినను తెచ్చి వడ్డింపుము. ఒక్క మెదు కై నను విడువకుము” అని పలికెను. అంత నామె చేయునదిలేక తనకొఱకు ఉంచుకొనిన పొడియన్నమును నిశ్శేషముగఁ దెచ్చి వడ్డించెను. ఆ యన్నమును వడ్డించి త్రాఁగుచున్న పాలను పోయఁగా వటువు కలుపుకొని — ఈవలివారు ఆవలివారి కందించినట్లుగ అవలీలగ భుజించి, ‘ఇంకను అన్న మున్నయెడలఁబెట్టు’ మని వటువు మోమోటమి లేక యడుగఁగా, ఆమె చేతులు జోడించి “మహానుభావా ! అన్న మింక కొంచెమును లేదు. ఉన్నదంతయు నూర్చి పెట్టితిని. నా భర్త గ్రామమునకుఁ బోవుతఱిని అటుక పయి ఎవ్వరికిని

దెలియకుండ దాచుకొనిన భక్త్యములు కొన్ని యున్నవి. వానిని తెన్నుండురేని తెచ్చెదను.” అని పలుకఁగా బ్రహ్మచారి “ఓహో! భక్త్యము లున్నవా? ఇంక నేమి? భక్త్యము లెన్ని తెచ్చినను మా కభ్యంతరము లేదు” అని పలికెను.

సుశీలభర్త ఆ భక్త్యములనుగూర్చి యామెకుఁ దెలుప లేదు. తెలిసినచో ఆమెయే తినివేయునని ఆ లుబ్ధాగ్రేనరుని యనుమానము. లుబ్ధుఁడును. ధనికుఁడు నగు నీతనియొద్దనుండి ఋణము గ్రహింపవలెనని యొక కుతాగ్రబుద్ధి యీతని దయను సంపాదించఁ దలఁచి, కొన్ని మధురభక్త్యములను కానుక తెచ్చి యిచ్చెను. ఇతఁడు వానిని ఎవ్వరికిని దెలియకుండునట్లు అటుకమీఁద దాచి, గ్రామమునకుఁ బోయెను, ఊరినుండి మఱలివచ్చి వానిని నావకాశముగ భుజింపవలెనని సుశీలభర్త కోరిక. ఈ సంగతి సుశీల యెట్లా కనిపెట్టి కడుపునిండని వడుగును తృప్తిపఱచుటకయి వానిని తెచ్చి వడ్డించెను. ఆ భక్త్యములు కన్పించనిచో భర్త తన్నేమి చేయునదియు ఆమెకు తెలియును. భర్త విధించిన యెట్టి శిక్షనయినను అనుభవించుట కామె సిద్ధపడెను గాని, అతిథిని సగమాఁగఁగి తో లేవనెత్తుట కిష్టపడలేదు. భర్త దాచియుంచిన పదార్థముల నన్నింటిని—ఒక్క భక్త్యమును గూడ విడువకుండ, ఆమె ఆ విచిత్రపుటతిథికిఁ బెట్టెను. ఆ భక్త్యములన్నింటిని దినియుఁ దృప్తిలేక యా పొట్టి వడుగు తన తిండిపోతుఁడనమునకుఁ దానే లజ్జించుచున్నాఁడో యన తలవంచుకొని కూరుచుండఁ గాని పేటవైనుండి లేవఁడాయెను.

అతని పొట్ట నిండలేదని సుశీల గ్రహించి, మిగుల ఆశ్చర్యపడి “ఈ వటువు చూడఁగా ఇసుకరేణువంత లేడు; కుడికేఁడన్నము తినుచాటి వయసువాఁడుగ నున్నాఁడు. ఎంత పెట్టినను”

తెప్పపాటుకాలములో మాయము చేయుచున్నాడు. ఇంత తినియుఁ దృప్తిపడకున్నాడు.

ఇతఁడు మానవమాత్రుఁడుకాదు! నన్ను పరీక్షింప మాయ వేసమున నేతెంచిన ఇంద్రుఁడో, బ్రహ్మయో అయి యుండవలెను. లేదా నాభవబంధములనూడ్చి ముక్తిసంగవచ్చిన శ్రీమన్నారాయణుడైనను కావలెను. ఇట్టి యగ్నిపరీక్షకు వెనుదీయరాదు." అని తలంచుచు, తన్నీ యాపదనుండి రక్షించి, ఆ యతిథియాఁకలిని తీర్పవలయునని అగ్ని దేవునిఁ బ్రార్థించెను. ఆ దేవుని యనుగ్రహము వలన వెంటనే చతుర్విధాహారములు, పంచభక్ష్యములు, అవి, యివి అన నేల? సమస్తపదార్థములును వంటయిల్లు నిండి ఎంత తీసినను తఱుఁగకుండెను. ఆమె ప్రభావమునకు మెచ్చి, దేవతలు పుష్పవర్షముఁ గురిపించిరి. మాయావలువగు శ్రీకృష్ణుఁడు తన నిజరూపముతో ఆ పతివ్రతామతల్లికి - ప్రవిమలాంతఃకరణకు - పరోపకారపరాయణకు - భక్తవరేణ్యకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. భగవంతుఁడగు పాండురంగఁ డట్లు ప్రత్యక్షము కాఁగానే సుశీల భక్తివినయములతోఁ బ్రణతు లొనర్చి నుతియించెను. అంత నా దేవదేవుఁ డిట్లనెను :—

“అమ్మాయీ! తొలిజన్మమున నీ పైక ధేనువయి పుట్టి తివి. ఒకప్పుడు నీ క్షీరధారపయినుండి గాలి వీచి, ఒక క్షీరబిందువును నా శిరస్సుపయి రాల్చినది. అందువలన నీకు క్షీరాభిషేక మొనర్చిన మహాపుణ్యము లభించినది. ఆ పుణ్యమునకు ఫలితముగ నీ వీ జన్మమున ఒక వైష్ణవైతమునకుఁ బుత్రికవయి, నాకు భక్తురాలవయి, పరమపతివ్రతవయి, పేరు వెంపులను గడించు కొనుచున్నావు. ఈ నీ భర్త తొల్లి అకృతసత్క్రియఁడను. విఘ్రాడు; అన్వర్థనాముఁడు. అతని నివాసము వసుధానువను పట్టణము. ఇతఁడు ఘోటకబ్రహ్మచారి. వెనుకటి జన్మములో ఇతఁ

డొనర్చిన పాపములకు మితిలేదు. ధనవంతుడై యున్నను వెండ్లి చేసికొనక చెడుతిరుగులు తిరిగెడివాడు. సుగుణములు కలవాడై యున్నను మంచివారిం జేరక పాపండులతోడ గలిసిమెలిసి తిరుగుచుండెను. బుద్ధిమంతుడై యున్నను వేదశాస్త్రముల జోలికి పోక, అశ్లీలసంభాషణలఁ జేయుచుండెను. స్థితకలవాఁడయైనను తనకుఁ గల సంపద ననుభవింపక ఇక్కడ నక్కడ తిరిగి తిండికయి ఇతరులను దేవురించుచుండెను. బ్రాహ్మణులయు, దేవతలయు సొమ్మునకు ఎగ్గుదలఁచుచు, చాల ఏభ్యరాసిగ నుండెను. ఇతఁ డొకప్పుడు ఒక్క వెలయూలితోఁ గలిసి పొండరికక్షేత్రమునఁ గొంతకాలము నివసించెను. ఒకనాఁడు ధూపానంతరము కన్నులపండువగు నాయారగింపు టుత్సవమును ఆస్థాయమునఁ జూచెను. ఆ పిదప నీతఁడు వెక్కుచోట్లఁ బెక్కుగతులఁ దిరిగి, కొండొక కాలమునకు మరణించి, నా నై వేద్యమును జూచిన పుణ్యమునకు ఫలముగ నొక యుత్తమబ్రాహ్మణవంశమునఁ బుట్టి నీకు మగఁడయ్యెను. ఆ సుకృతమే లేనియెడల ఇతఁ డెట్టి నరకమునఁ బడియుండునో ఎవరి కెఱుక ? ఇతని పాపముల కంత మున్నదా ? ఈతఁ డిట్లుత్తమ వంశమునఁ బుట్టినను, పిసినిగొట్టయి, నిన్ను బాధించుటకుఁ గారణము నేనే. నీయొక్క భావశుద్ధిని పరీక్షింపఁగోరి నేనే యీతనికి లోభ, క్రోధములను కలిగించితిని. నీ సౌశీల్యమునకును, భక్తికిని మెచ్చితిని. ఇకమీఁద నీ భర్త అతని వెనుకటి నడతను మాని, శాంతుఁడయి, ఉదారుఁడయి, నీచెప్పుచేతలలో మెలఁగును. మీరు మణిపూసలవంటి అయిదుగురు పుత్రులఁ గని, అందరి పొగడ్తలకును పాత్రులయి పెక్కేఁడులు కాపురముచేసి, అంతమునందు నా సొన్నిధ్యమును పొండఁగలుగుదురు.”

పాండురంగఁడు సుశీల కిట్లు వర మొసఁగి, యంతర్హితుఁ
డయ్యెను. ఆమె భర్త భగవదాదేశానుసారము భార్యచెప్పినట్లు
నడుచుకొనుచు, శాంతుఁడై, అతిథ్యభ్యాగతులను శారవించుచు,
గుడి గోపురములను కట్టించుచు, లెక్కలేని దానములు చేయుచు,
ఉత్తములగు ఐదుగురు పుత్రులఁ గని, మని, అంతమందు ఆమెతోఁ
గూడ పరమపదముఁ బొందెను.

ఉత్తమశీల మెప్పటికైనను ఊరకపోదు.

(పాండురంగమాహాత్మ్యము)

బంధుకుడు

పూర్వము నందినీ నగరమున ధనవంతుడగు నొక విప్రుడుండెను. అతనికి బంధుకుడు, విపులుడు నను నిరువురు పుత్రులుత్తమగుణులుండిరి. ఆ బ్రాహ్మణుడు తన యవసానకాలమున ఆస్తిని రెండు సమభాగములుగఁ జేసి, యిరువురు పుత్రులకును బంచి యిచ్చెను.

కనిష్ఠుడగు విపులుడు తనవంతు సొత్తు తీసికొని చిత్రవర్ణ నగరమున కేగి, వ్యాపారముచేసి, మిక్కిలి ధనవంతుడయి, సుఖముగఁ గాలము గడపుచుండెను. జ్యేష్ఠుడగు బంధుకుడు మెత్తనిమనస్సువాడగుటచే అడిగినవారికెల్ల లేదనక యిచ్చుచు, పెక్కు దాన, ధర్మములను, వ్రతములను జేయుచు, కొలఁదికాలము లోనే దరిద్రుడయ్యెను. అప్పటి కింకను అతని పుత్రులు చేతికి అందిరాలేదు. అతనికి దినము గడచుటయే కష్టముగా నుండెను.

దరిద్రుని యిట్లు మహారణ్యము. అతని లేమియే పెద్దపులి. ఆకలిబాధచే అఱచుచున్న బిడ్డల యేడుపులే ఆ పెద్దపులి యఱపులు. అట్టి పులిని ఇంటినుండి తఱుమ నెవ్వనికి సాధ్యమగును ?

బంధుకుడు తన దారిద్ర్యమునకు మిగుల విలపించినను భైర్యము తెచ్చుకొని యిట్లు తలంపసాగెను:—“నా లేమినిగూర్చి ఎంతమాత్రము నేను అభైర్యపడరాదు. నా తమ్ముడు విపులుడు మిక్కిలి యుత్తముడు; గొప్ప ధనవంతుడు. నే నతనియొద్దకుఁ జోయెదను. నాస్థితిగతుల నారసి యాతఁడు మిగుల విచారించును. విచారించి నాకుఁ గోరిన ధనము నిచ్చును. ఆ ధనమును మదుపు పెట్టి నేను వ్యవసాయముచేసి గొప్ప ధనవంతుడ నయ్యెదను.

ఏమందురా? వృత్తు లన్నింటను వ్యవసాయవృత్తియే మేలు. దేశమును పాలించు రాజు యోగ్యుడైనచో కర్షకుడు సమృద్ధిగ పంట పండించుకొని తాను అనుభవించి, యితరులకు నింత పెట్టును. కానఁ బాలముకాఁపు జీవనముకంటె మేలైన జీవనము వేతొకటి లేదు. అతఁడు పండించిననే తక్కిన యందఱి పొట్టలును నిండును. లేనిచో నితరుల జీవనము జరుగుట దుర్ఘటము.

ఇట్లాలోచించి యతఁ డొక శుభదినమున బయలువెడలి తమ్ముని యూరికిఁ బోయెను. సోదరుఁడు తన యింటికి వచ్చు చుండుటను కొంతదూరమునుండియే విపులుఁడు గమనించినను ఆ వచ్చువాఁడు తన యన్నయేయని పోల్చుకొనలేకపోయెను. దారిద్ర్యపీడితుఁడగు బంధుకుం డంత వికారముగ మాటిపోయి, శల్యావశిష్టుఁడయి యుండెను. విపులుఁడు తోలుత అనుమానించి నను, నడకతీరునుబట్టి యాతఁడు తన సోదరుఁడే యని నిశ్చయించి, యతని దయనీయస్థితికిఁ గన్నీళ్లు కాల్యలై పాఱ విలపించుచు, సాష్టాంగనమస్కార మొనరించెను. అన్నయును దమ్ముని లేవనెత్తి మిక్కిలి ప్రీతితోఁ గాఁగిలించుకొనెను. పదవ వారిష్టాగోష్ఠిని చూటలాడుకొనిరి.

బంధుకుఁడు తన తమ్ముని యింట నెలదినము లుండెను. తమ్ముఁడు, నతని భార్యయు, పుత్రులును మిక్కిలి భక్తితోఁ జేయు సేవల కాతఁడు సంతోషమున ఆకాశ మందుకొనెను. కాని తన కుటుంబము సంగతి తెలఁచుకొన్నపుడుమాత్రము దుఃఖముతోఁ బాతాళమునకుఁ గ్రుంగిపోవుచుండెను. అచటనే కొన్ని నెలలపా టుండవలెనని తమ్ముఁడును, అతని కుటుంబమును ఎంత నిర్బంధించుచున్నను బంధుకుఁడు తన యూరికిఁ బోవలెనని మిగులఁ దహతహ పడుచుండెను.

ఒకనాటి సాయంకాలమున బంధుకుడు తన తమ్మునితోఁ బ్రసంగించుచు నా మఱునాటి తెల్లవాఱుజామునఁ దన ప్రయాణము నిశ్చయమనియు, ఇంకఁ దన్నాటంకపఱుపవల దనియు జెప్పెను. కావునఁ దమ్ముఁ డింక అన్న నచట నిలుప నిష్టము లేక యతని ప్రయాణమున కంగీకారమును తెల్పుచు, నడిరేయి నాతనిని తన యింటికిఁ గొంచెము దూరముగాఁ దీసికొనిపోయి, యొక మామిడిచెట్టుక్రిందఁ గూరుచుండఁబెట్టి రహస్యముగా నిట్లు పలికెను:—“సోదరా ! నీ స్థితి చాల జాలి కలిగించుచున్నది. ఇంకను నిన్నిటనుండ నిర్బంధింతునన్న, అక్కడ ఇంటిలో వది నెయ్యఁ, బిల్లలును ఎట్లు బాధపడుచుందురో యని దిగులుగ నున్నది. నీకు విలువగు వస్తువులును, ఎక్కువ బంగారము సత్త మన్న కాలము బాగులేదు. దారిలో దొంగభయము విప రీతము ! క్రూరులగు చోరులు ధనాశచేఁ బ్రాణములను దీయుదురు. మఱియు బంగారమును మోసికొనిపోవుటయును కష్టము. కావున నేను నీకు మిక్కిలి విలువైన మణి నొకదాని నిచ్చెదను. దానిని మ్రింగివేయుము. ముఱికి గుడ్డలు కట్టుకొని ప్రయాణము చేసినచో ఎవ్వరికిని, ఎట్టి యనుమానము కలుగదు. నీ వింటికిఁ బోయిన పిదప ఆ మణిని వమనముచేసికొని, తగిన వెల కమ్మి, ధనము సంపాదించి, సుఖముగఁ గాలము గడుపుము” అని పలుకుచు, విలువైన మణి నొకదానిని అతనికి మ్రొంగ నిచ్చెను. పిదప వారిరువురును ఇంటికిఁ బోయి హాయిగాఁ బరుండిరి. బంధుకుడు షఱువాతనే లేచి, సోదరుడు చెప్పినచొప్పున మలినవస్త్రములను ధరించి, శంకినీనగరమునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను.

బంధుక, విప్రులులు ఏకాంతముగ మామిడిచెట్టుక్రింద మాటలాడుకొనుచున్నపు యొక చోరుడు ఆ చెట్టుపైనుండి వారి సంభాషణము నామూలగ్రముగ వినెను. వారు ఆ చోటు విడిచి

పోయినపిదప ఆ దొంగ యిట్లు తలచెను:—“ఈ రోజు నుదినయి. నేను ఏ యింటికయినను కన్నముపెట్టినచో ఒక కంచమో, ఒక గుడ్డమో తప్ప వేతేమియును లభింపదు. ఇంకను పేరానతో నిలిచి వెదకుచున్నచో బ్రమాదము సంభవింపవచ్చును. కావున నే నీ రాత్రి వే తెచ్చటను చౌర్యార్థము ప్రయత్నింపక యుదయముననే బాటసారివేసమున నీ బ్రాహ్మణుని వెంటనంటి పోయి, సమయము చిక్కినపు డీతనిని చంపి, అతని యువరమును దున్ను మణిని సంపాదించును. అట్లు చేసినచో నేను గొప్ప ధనవంతుడనయి, జీవితశేషమును శ్రమలేక నిర్విచారముగ గడపవచ్చును.”

చోరు డిట్లు నిశ్చయించి మలినవస్త్రములను ధరించి ప్రాతఃకాలమున పాటుని వెంటఁబడి పోసాగెను. కొంచెము సేపటిలో నతనిని గలిసికొని సంభాషించి యతనితో మైత్రి సంపాదించెను. తానును నందినీనగరము చేరువనున్న గ్రామమునకు బోవుచున్నట్లును, తోడి ప్రయాణికుఁడు దొరకినందున మిగుల ఆనందించుచున్నట్లును పలికి, యా చోరుఁడు బ్రాహ్మణునికి తనపయినమ్మకము పుట్టించెను. అప్పటికి వా రిరువురును చెట్లు, చేమలు ఎక్కువ లేని మైదానమునఁ బ్రయాణము చేయుచుండిరి అట్టి చోట ఆ విప్రునిఁ జంప యత్నించుట ప్రమాదకరమనియు, ఏదయిన అడవిని ప్రవేశింపఁగానే తన కోరికను నెఱవేర్చుకొనవచ్చుననియు దొంగ తలచెను. ఇట్లు కొన్ని గంటల సేపు ప్రయాణము చేయునరికి వా రొక యడవిని దాటవలసివచ్చెను. దొంగయు నా బ్రాహ్మణునిఁ జంప సిద్ధపడుచుండెను.

తా నొకటి తలచిన దైవ మొకటి తలచు నను సామెత యెన్నటికిని రిత్తమైదు. దొంగతలచునకు విపరీతముగ నొక దొంగలగుంపు ఈ బాటసారుల నిరువుర నెదుర్కొనెను. తమ

యొద్ద నేమియు ధనము లేదనియు, తాము నిరుపేదల మనియు వీరు వారి నెంత బతిమాలినను లాభము లేకపోయెను. వీరి రూపునకు వీరివేనము లెంతయు ననర్హములనియు, వీరు మోసగాండ్రనియు దొంగలు తలఁచి, వారి బట్టలనుకూడ విప్పించి పరిశోధించిరి; కట్టి, కొట్టి బాధించిరి. కాని ఏమియును లాభము లేకపోయెను. పిదప ఆ దొంగలలో ఒకఁడు “ఇదికాదు; వీరిమోసమునకుఁ బ్రతీకారము మనకుఁ దెలియదని వీరి తలఁపు కాఁబోలును ! వీరున్న దున్నట్లు చెప్పిన సరి ! లేదా యిద్దరిని చంపి పరీక్షింతము. ఇక్కాలమున విలువైన రత్నములను మ్రింగివేసి, మనలకుఁ జిక్కకుండ, మోసముచేసి తప్పించుకొనిపోవుట బాటసారుల కలవారైనది. వీరు తప్పక మణులను మ్రింగియుందురని నాతలఁపు. తొలుత వీరిలో నొకనిఁ జంపుదము. వానికడుపున మణియున్న రెండవ వానిని చంపుదము. అతని పొట్టలో మణి లేనిచో రెండవవానిని విడిచివేయుదము” అని పలికెను. అతని యభిప్రాయమే సరియైన దని తక్కిన చోరులును అట్లే చేయ నిశ్చయించిరి.

[బ్రాహ్మణునితోఁగూడ వచ్చుచున్న చోరుఁడు వారి యభిప్రాయమును దెలిసికొని యిట్లాలోచించెను:-“ఇతరులను చెఱుపఁ దలఁచినవాఁడు తానే చెడు నను సామెత నేఁడు నిక్కువమైనది. అమాయకుఁడగు నీ పాఱునిఁ జంపఁదలఁచి తుదకు నేనే మరణింప వలసివచ్చుచున్నదికదా ! ఈ దొంగలు మ మ్మిరువురిని చంపక విడువరు. ఒక విశేషము కలదు. తొలుత బ్రాహ్మణుని జంపిన యెడల అతని పొట్టలో రత్నము లభించును; తరువాత నన్ను వారు ఎట్లును చంపితిరదురు. అట్లుకాక వారు మొదట నన్నే చంపినచో నా పొట్టలో రత్నము లేకుండుట చూచి, బ్రాహ్మణుని విడిచి పెట్టవచ్చును. ఎట్లును నాచావు నిశ్చయము. నేను ముందు చచ్చి పుచో బ్రాహ్మణుడైనను బ్రదుకును. కావున నేనే మొదట

చచ్చుటకు సిద్ధపడి, పాటుని బ్రదికించి, ఆతనినిగూర్చి తలచిన పాపమునకుఁ దగిన ప్రాణముశ్చిత్తము చేసికొందును. ఇట్లొనర్చినచో, పరోపకారముమూలమున నాకు ఉత్తమగతియుఁ గలుగవచ్చును ”

చోరుఁ డిట్లు నిశ్చయించుకొని దొంగలతో “ఓ దస్యులారా ! మే మెంత బతిమాలినను, యథార్థము పలుకుచున్నను మీరు విశ్వసించుటలేదు. మే మేమి చేయఁగలము ? దైవము మాకీ రీతి దుర్మరణమును లలాటమున లిఖించినందులకుఁ జింతిల్లుచున్నాము. గ్రుడ్డితో మెల్ల యన్నట్లు మీరు మాయెడఁ గొంచెము దయచూపినందులకుఁ గృతజ్ఞులము. మీరు తొలుత నన్ను వధింపుఁడు నాపొట్టలో మాణిక్యము లేకున్నచో, మీ మాటయిచ్చిన చొప్పున నా చెలిమికానినయిన ఉసురుతో విడువుఁడు. ఇదియే నా తుదిప్రార్థన” అని పలికెను. వారు దానికి వల్లెయని యంగీకరించి, తొలుత ఆ చోరుని దేహమునే చీల్చి వెదకిరి. వారికి మాణి దొరకలేదు. అపుడు వారు నిష్కారణముగ నొకని ప్రాణమును దీసితిమే యని మనస్సులో విచారించుచు బంధుకునిఁ జంపక విడిచిపుచ్చిరి. అతఁడును బ్రదుకు జీవుఁడా ! యని యనుకొనుచు, తన సంగాతకాని పరోపకారబుద్ధిని మిగులఁ గొని యాడుచు తన యూరికిఁ బోయి, మాణిని విక్రయించి లెక్కలేని దనము నార్జించి, తాను తొలుతఁ దలచినట్లు వ్యవసాయమును సాగించి, సుఖముగఁ గాలము గడపుచుండెను.

అమామకుఁడగు నవివేకికంటె మోసగాఁడగు వివేకి వేయి మడుంగులు ఉత్తముఁడు. మఱియు విమతినైయ్యముకంటె నుమతితోడి పగయే మేలు.

(కేయూర బాహుచరిత్రము)

ర త్న వ త్తి

సారాప్యదేశమునఁ గల వలభీనగరమున గృహగుప్తుఁడను వైశ్యుఁడుండెను. అతఁ డోడవ్యాపారమున కోట్లకొలఁది ధన మార్జించి, సంపదలో కుబేరునిఁ దల దన్నునంతవాఁడని పేరు పడెను. అతనికి గుణరత్నఖని యనఁదగు రత్నవతి యను కన్యా రత్నము కలదు. ఆమెకు పసితనమునందే బలభద్రుఁడను పణి క్పుత్రునితో వివాహమయ్యెను. పసితనముకతమునను, భర్తయన నేమో బాగుగఁ దెలియనందునను, లజ్జావశమునను రత్నవతి తన భర్తయొడ నెక్కువ యనురాగమును ప్రకటింపఁజాలకపోయెను. అందువై బలభద్రుఁడు కోపించి తన భార్యమొగమును జూడ నొల్లకుండెను. రత్నవతి యుక్తవయసు రాఁగా, అందక తైలలో మిన్నయని పేరు గడించెను. కాని యామెచక్కఁదన మడవిఁ గాదిన వెన్నెల యయ్యెను. మిత్రు లెంత బోధించినను బల భద్రుఁడు తన మూర్ఖపుఁబట్టుదలను విడువకుండెను. రత్నవతి పుట్టినింటనే యుండుటచే బంధువులును, ఊరివారునుకూడ ఆమెను చూలకనగాఁ జూచుచు ‘భర్తచే విడువఁబడిన’దని వ్రేలిడి చూపు చుండిరి. భర్త తిరస్కరించుటయుఁ, బ్రజలు నిందించుటయును రత్నవతి ఘనస్పృహ మిగుల కలఁతపఱచెను. “అయ్యో! నావంటి నిర్భాగ్యురా లీ లోకమున నుండదుకదా! పేరుపడిన తల్లిదండ్రు లకు ప్రియమైన పుత్రికగా జనించితిని. అన్నింటను తగిన భర్తను పరిణయమాడితిని.” కాని దైవము తుదకు నాకు భర్తతో ఎడఁ బావులు కలుగఁజేసెను. మగని కిష్టములేని యువతి జీవితము ప్రాణ ముతోడి చావు. బలవంతముగఁ బ్రాణములను విడుతునన్న—అది మఱియు పాతకము.” అని తలపోయుచు రత్నవతి ఏమిచేయుట

కును పాలుపోక క్రమక్రమముగ ఊణించుచు, దిన మొక యుగ ముగా కాలము గడపుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా ఒకనాఁ డామె యొక సన్న్యాసినిని జూడఁ దట స్థించెను. ఆ యోగిని రత్నవతి దైన్యమునకు కారణము నడిగి తెలిసికొని, “అమ్మాయీ! నీవంటి బుద్ధిమతులు తగిన వెఱ వాలోచించి యిట్టి యెడరు తొలఁగింపఁ బ్రయత్నింపవలెను గాని బేలతనముఁ బూనుట భావ్యముకాదు. నీవు నీ భర్తను కలిసికొనుట కేదయిన మార్గమున్నఁ దెలుపుము. ఆ విషయమున నేను శక్తి వంచనసేయక సాయఁ జేదను” అని పలికెను. అందులకు రత్నవతి మిగుల సంతసించి ఆ యోగినితో రహస్యముగ నిట్లు చెప్పెను:—

“అమ్మా! మీ పరోపకారబుద్ధికి మిగుల ఆనందముకలుగు చున్నది. నా మనోరథసిద్ధి కొక్కటే యుపాయ మున్నది. మీరు నాయెడ పుత్రికావాత్సల్యము నుంచి, నేఁ దలఁచినరీతిని నెఱవేర్చిన యెడల కార్యము ఫలించునని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. మాయింటి పొరుగున నిధిపతిదత్తుఁ డను పేరుపడిన వైశ్యుఁడు కలఁడు. అతని కుమార్తెయగు కనకవతి నాయీడుది. అన్నివిధముల నాపోలికి కలిగియుండును. నే నొకనాఁడు ఆమెకంటె మిక్కిలి ఎక్కువగ అలంకరించుకొని, వారియింటి పయిఅంతస్తుపయి ఆమెతోఁ గూడ బంతియాట ఆడుచుందును. నా భర్త తఱచు ఆ మార్గముననే పోవుచుండును గాన—ఆ సమయమున నీవు అతనిని కలిసికొని, కనకవతితల్లి ప్రార్థించినట్లు తెలిపి, ఎట్లయినను లోనికిఁ దీసికొని రమ్ము. మీ రిరువురును మావద్దకు వచ్చినపుడు నేను ప్రమాద మున బంతిని జాఱవిడిచినట్లు నటించును. నీ వా బంతిని తీసికొని నాభర్త కిచ్చుచుచిఱునవ్వనవ్వచు ఇట్లు పలుకుము:—‘కుమారా! ఈ బంతిని జాఱవిడిచిన అందక తై యీ యింటి యజమానుని పుత్రికయగు కనకవతి. నీ భార్యకు అనుంగు చెలిమికతై. తన

మిత్రురాలియెడఁ గల అభిమానమున నీవు నిర్దయుఁడవనియు, నిలు కడలేనివాఁడ వనియు ని న్నెల్లపుడును నిధించుచుండును. కాన ఈమె నీకు శత్రువక్షములొనిది. ఈమె బంతి యిపుడు నీచేతఁ జిక్కినది. దీనిని నీ వీమెకుఁ దిరిగి యిత్తువ్రా, నీవే తీసికొందువ్రా అది నీయిష్టము.' ఇట్లు నీవు పలికినవెంటనే నేనును చిటునవ్వుతో, ప్రార్థనను దెలుపుచూపులతో-అతనివై అనురాగము సూచించుచు, అతనిచేరువకు రాఁగలను. అతఁడును చిటునవ్వునవ్వుచు ఆ బంతిని—అతని ప్రేమనుకూడ నాకు అర్పింపఁగలఁడు. ఎప్పుడో చిన్నతనమునఁ జూచియుండుటచే అతఁడు న న్నైతమాత్రము గుర్తింపజాలఁడు. నేను కనకవతి నే యని నమ్నియుండును. ఆపిదప రెండు మూఁడుసార్లు అట్లే పరిచయము బలపఱచినపిదప నే నత నిని స్వాధీనపఱచుకొందును. తరువాతినంగతిని నేను చూచి కొందును.”

రత్నవతి చెప్పినట్లే యా సన్న్యాసిని చేసి, బలభద్రునికిని, రత్నవతికిని పరస్పరము ప్రేమను కలిగించెను. బలభద్రుఁ డామె తన భార్యయగు రత్నవతియే యని తెలిసికొనఁజాలక కనకవతియే యని తలంచి, ఆమెతో సుఖముగా కాలము గడపుచుండెను.

ఇట్లు కొలఁది దినములు జరిగినపిదప ఒకనాఁడు రత్నవతి భర్తతో ఇట్లు పలికెను:—“నాథా! మనము ఈరీతిని ఈ యూరిలో నుండుట భావ్యము కాదు. ఇదివఱకే చాలమంది మన ప్రవర్తననుగూర్చి అనేకవిధములుగ చెప్పికొనుచున్నారు. మన మీ సగ్గరమును విడిచి వేటొకయెడకు ఎచ్చటికేని పోవుట మేలని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.” ఈ మాటలు విని, బలభద్రుఁడును ఆమె చెప్పినట్లే నడచుకొనుట మేలని తలచి, లెక్కలేని ధనమును, రత్నవతిని దీసికొని ఒక తాత్రి యెవ్వరికిని తెలియకుండ ఆ నగ రమును విడిచిపోయెను.

రత్నవతీ, బలభద్రులు సగరమును విడిచిపోయిన మాట నాడు ఆ సన్న్యాసిని యిట్లు ప్రచారముచేసెను:—“బలభద్రుడు తాను నిష్కారణముగ రత్నవతిని తిరస్కరించితి ననియు, అత్త మామల నవమానించితి ననియు, మిత్రుల యుపదేశములను పెడ చెవినిబెట్టితి ననియు మిగుల విచారించి, తన తప్పలను నాకుఁ దెలిపి పశ్చాత్తప్తఁ డయ్యెను. నిన్న సాయంకాలమే నే నాతనిఁ గలిసి కొంటిని. వా రిరువురును కన్నడకుండుటను బట్టి బలభద్రుఁడే రత్న వతిని తీసికొనిపోయె నని నాకు విండు సమ్మకము కలదు. అట్లే జరిగియుండును. కొలఁది కాలములో వా రెక్కడ నున్నదియు మనకు తెలియఁగలదు.”

ఈ మాటలను వినియు, సన్న్యాసినికి రత్నవతియెడఁ గల వాత్సల్యము నెఱింగియు రత్నవతితలిదండ్రులు ఆమె మాటలనే విశ్వసించి, రత్నవతిని వెదకుటకుఁగూర్చిన ప్రయత్నమును మాను కొనిరి.

అటు రత్నవతీ, బలభద్రు లాఖేటకపురమునకుఁ బయనమై మార్గమధ్యమున నొక దాసిని గొని, కావలసిన వస్తువుల నన్నింటిని జతపఱచుకొని, కతిపయ ప్రయాణములలో ఆ సగరముఁ బ్రవేశించిరి. బలభద్రుడు వ్యాపారమున నిపుణుడగుటచే, 'తన ధనమును గొంత మదుపుపెట్టి వర్తకమును కొనసాగించి కొలఁది కాలములోనే విశేషధనము నార్జించెను; పేరు వెంపులు గడించెను; సగరములోని ప్రధానపురుషులలో నొక్కఁ డయ్యెను. దాస, దాసీ జనంబులు లెక్కకుమించి అతని కూడిగము చేయుచుండిరి.

తరువాత కొలఁది కాలమునకే - మార్గమధ్యమునఁ గొనఁ బడిన మొదటి వృద్ధదాసి రత్నవతిప్రేరణమున బలభద్రునియాజ్ఞలను లెస్సగా నెఱివేర్చుకుండెను. చెప్పిన మాటను సరిగా వినక పెడచెవిని బెట్టుచుండెను. ఎదురుతిరుగుచుండెను. చిన్న చిన్న

వస్తువులను దొంగిలించుచుండెను. అందువలన బలభద్రుడు దామెను తిట్టికొట్టి తరిమివేసెను. అందువలన గోపించి యా దాసి బలభద్రునిగుట్టు బయటపెట్టెను. బలభద్రుడు చెడ్డవాడనియు, సత్యుడు ఉత్తమురాలగు తన భార్య నొల్లక, ఆమె చెలిని—నిధిపతి దత్తునిపుత్రికను—కనకవతిని మోసముచేసి తీసికొనివచ్చి యీ నగరమున తగుమనుష్యునిరీతిని తీరుగుచున్నాడనియు పలికెను. ఆ దాసిమాటలనుబట్టిలోకులాతనిని నిందింపసాగిరి. ఈ యుదంతము రాజుచెవినికూడ వడెను. బలభద్రుడు తన నగరమున వ్యాపారముపెట్టి లెక్కలేని ధనము నార్జించుచున్నాడని రాజున కిది వఱకే ఆతనిపయి అనూయ కలదు. పయికి ఆతనిపయి ప్రేమను నటించుచున్నను—ఎట్లయినను ఆ ధనమును అపహరించుటకుఁ దగిన యుపాయముల నాతఁ డిదివఱకే యాలోచించుచుండెను. ఆతని కిప్పుడు మంచి సమయము చిక్కెను. బలభద్రుని యసత్వవర్తనమును నిండుసభలో నిశ్చయించి, ఆ యపరాధమునకు జరిమానాగా ఆతని సర్వస్వమును హరింపవలెనని రాజు తలంచి, అతనియెడఁగల తప్పులను వివరించుచు—“ఏమి సమాధానము చెప్పికొనఁగలవో నిండుసభలో దెలుపవలె”నని బలభద్రునికి వర్తమాన మంపెను. ఏమి చేయుటకును దోచక బలభద్రుడు చింతాక్రాంతచిత్తుండయి యుండుట చూచి, రత్నవతి యిట్లు హితముపదేశించెను:—“నాథా! మీరీ విషయమయి సుంతయైనను విచారించఁ బని లేదు. మీరు ధైర్యముతో రాజసభకుఁ బొండు. పోయి, రాజును, సభ్యులును నాచేఁ దఱిమివేయఁబడిన పనికత్తెచేసిన ప్రచారము ననుసరించి యిట్టి లేనిపోని తప్పులు నావైఁ బెట్టుచున్నారని నా తలంపు. ఇది అన్యాయము. నాతో నుష్నది నా భార్యయగు రత్నవతి; వలభీనగరనివాసియగు గృహగుత్తుడను ఉత్తమువైకుంఠి ముద్దుపట్టి. కనకవతి యెంతమాత్రమును కాదు.

మీ కీ విషయమున అనుమాన మున్నయెడల వర్తమానము నంపి, గృహగుప్తు నిటకు రప్పింపుడు. అటు కనకవతి యున్నదో, లేదో గమనింపుడు. వివేకనిధులగు ప్రభువులు మంచి చెడ్డల నరయక వెరవుల్ల మాటలను వినుట అనుచితము' అని పలుకుడు. మీ కెట్టి యాపదయును కలుగఁజాలదు."

రత్నవతి పలికిన యీ మాటలకు బలభద్రుడు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడెను. తాను మనసార ప్రేమించినదియు, తన వెంట వచ్చినదియు తన భార్యయగు రత్నవతియే యని యతఁ డెప్పుడు తెలిసికొనఁగలిగెను. ఇట్టి రూపవతిని, బుద్ధిమతిని ఇంతకాలము పేషించినందులకుఁ దన్ను తా నిందించుకొనెను. అతఁడు తన తప్పిదమునకు మన్నింపవలెనని భార్యను బతిమాలి, యామె చెప్పిన చొప్పుననే రాజాస్థానమున కేగి, తన సచ్చరిత్రమును ప్రకటిం చెను. అతని మాటలకు రాజును, సభ్యులును వెఱగొందిరి. రాజు కొండఱు బండలను వలభీనగరమునకుఁ బంపి గృహగుప్తుని రప్పిం చెను, అతఁడు వచ్చి బలభద్రునితో నున్న యువతి తన పుత్రికయగు రత్నవతియే యనియు, బలభద్రుఁడు తన జామాత యనియు తేనికఁ దెలియఁజేసెను. రాజభృత్యులును కనకవతి వలభీనగరము ననే యున్నదని తెలిపిరి. ఆభేటకపురరాజును బలభద్రుని సచ్చ రిత్రిమునకు సంతసించి, అతనియెడఁ గల యనూయను విడిది, యతనిని మిగుల గౌరవించెను. గృహగుప్తుఁడు మిగుల సంతోష ముతో తన కుమార్తెను, అల్లుని తన పురమునకుఁ దీసికొని పోయెను. బలభద్రుఁ డచటనే వర్తకము చేయుచు సుఖముగఁ గాలము గడపుచుండెను.

పతివ్రతలు తమ కెట్టి శ్రష్టములు వచ్చినను సహించి, ఉపాయమున భర్తలను చేరఁగలుగుదురు.

ఖడ్గతిక్కన

రమారమి ఏడువందల యేండ్ల క్రిందట మనుమసిద్ధి యను పేరుగల మహారాజు నెల్లూరు రాజధానిగా, ఆ చుట్టుప్రక్కల ప్రదేశములను పాలించుచుండెను. గొప్ప బుద్ధిబలముగల తిక్కన సోదరు లాతని రాజ్యము రామరాజ్యము రీతి నున్నటుల విహిత కృత్యముల నొనర్చుచు, రాజుగారి మెప్పులను పడయుచుండిరి. ఆ తిక్కన లిరువురును పినతండ్రి, పెదతండ్రి కుమారులు. ఒకఁడు కవి తిక్కన ; రెండవ యాతఁడు ఖడ్గతిక్కన. భారతాది మహాగ్రంథములను వ్రాసిన కవితిక్కన మనుమసిద్ధికి మంత్రియై యుండెను. మహావీరుడగు ఖడ్గతిక్కన సేనాధిపతియై యుండెను.

ఆ రాజ్యమునకుఁ బోలిమేరఁగల 'ఎఱ్ఱగడ్డపాటి'ని కాటమ రాజును గొల్లలరాజు పాలించుచుండెను. అతనికి పశువుల సంపదయే అధికము పశువులెక్కువగా నున్నవి కాని, వానిని మేపుటకుఁ దగిన పచ్చికబయళ్ల తని రాజ్యమున లేనందున, ఆ రాజు మనుమసిద్ధికిఁ గొంత పన్ను కట్టుచు, మనుమసిద్ధిరాజు నేలుబడిలో నున్న పచ్చికబయళ్లవయి తన పశువులను మేపుకొనుచుండెను. ఇట్లు కొన్నియేండ్లు గడవఁగా కాటమరాజు కొంత ప్రబలుఁడయ్యెను. దానితోఁబాటు అతనికి అహంభావమును హెచ్చెను. తుదకు మనుమసిద్ధితోఁగూడ కయ్యమునకు కాలుద్రవ్వు తలఁపాతనికిఁ గలిగి, రెండుమూఁడేండ్లు 'పుల్లరి' యిచ్చుట ఎగ్గవేసెను. ఆర్థికపరిస్థితులు బాగులేక పంపలేదేమో యని మనుమసిద్ధి యనుకొనెను. కాని కాటమరాజుదురూహ ఆతనికిఁ దెలియలేదు. తుదకు ఒకప్పుడు 'పుల్లరి' పంపవలసినదని రాజు కాటమరాజునకు వర్తమాన మంపఁగా, ఆతఁడు తన యహంకారమును, స్వాతంత్ర్య

మును వెల్లడిపఱచుచు ‘పన్ను కట్ట’నని జవాబిచ్చెను. ఆ జవాబు చూచి మనుమసిద్ధి మండిపడెను. కాటమరాజుపయి దండెత్తి యతనికి తగిన శాస్త్రీ చేయవలయునని తలంచెను. అతని యాస్థాన ములోని సేనాధిపతులును, వీరులును వీరాలాపములు పలుకుచు, కాటమరాజును కదనరంగమున సంహరించుట కాని, కట్టి తెచ్చుట కాని చేయుదు మని ప్రతినిచేసిరి.

కాటమరాజునకు బ్రహ్మరుద్రయ్య యను బ్రాహ్మణుఁడు సేనాధిపతి. పిన్నమనాయఁడను మహావీరుఁ డాతనికిఁ గుడిభజము. తాను యుద్ధమునకు సిద్ధపడుట యన్యాయ మనియు, మనుమసిద్ధికి పన్ను చెల్లించి, యతనితో సఖ్యము కలిగియుండుట యుచిత మనియు నతనిమనస్సునకుఁ దోచుచున్నను, సహజమగు సహం భావమును, బ్రహ్మరుద్ర, పిన్నమనాయల పరాక్రమమును తనకు ప్రోత్సాహకరము లగుటచే కాటమరాజు కదనమునకుఁ గడంగెను.

ఉభయపక్షములవారును పాలేటియొడ్డున ‘పంచలింగాల గుట్ట’కు ప్రక్కనున్న వెద్ద మైదానమునందు చేరి, యుద్ధమునకు సిద్ధమైరి. మనుమసిద్ధిసేనలను మహావీరుఁడగు ఖడ్గతిక్కన నడుపుచు, వాని మొగను నిలుచుండి, ప్రోత్సాహము నొసంగుచుండెను. శత్రుసేనలను నడుపుచున్న పిన్నమనాయఁడు దూరమునుండియే తిక్కనను జూచి, నమిపించి నమస్కరించి “తాము యుద్ధమునకు సిద్ధపడక వెనుకకు పోవుటయే మేలు. బ్రాహ్మణులు యుద్ధము నందుకొల్పిని బాధపడరాదని నా యభిప్రాయము” అని పలికెను. కాని ఖడ్గతిక్కన చిటునవ్వునవ్వుచు “ఇంతవఱకును వచ్చిన పిదప వెనుకకుఁ బోవుట ధర్మముకాదు గదా!” అని పలుకుచు యుద్ధమునకు సిద్ధమయ్యెను.

కాటమరాజునకు తొలుత ఎక్కువ సైన్యము లేకుండెను. కాని యాతఁడు ద్రవ్య మిచ్చియు, కొన్ని రాజ్యభాగముల నిచ్చు నట్లు వాగ్దాన మొనర్చియు పెక్కుమంది చిన్న చిన్న రాజులను తన పక్షమునఁ జేర్చుకొనెను. అందుచే యాదవుల పక్షమున ఉన్న సైన్యము మనుమసిద్ధి మహారాజు సేనలకంటె కొంత అధికముగానే యుండెను. ఖడ్గతిక్కన యీ సంగతిని గ్రహించకపోలేదు. దీనిని గ్రహించియే అతఁడు తన సైన్యమున కధైర్యము కలుగకుండ దానిని ప్రోత్సహించుచుండెను.

యుద్ధము మిక్కిలి భయంకరముగ జరుగుచుండెను. వీరులు తమ జీవితములనయి ఆశను విడిచి పోరుచుండిరి. ఖడ్గతిక్కన సేనకు ముందు నిలిచి, త న్నెచ్చిన ప్రతివీరుల నందఱిని యమ నదనమున కంపుచుండెను. కొంతసేపు ఎడతెగకుండ యుద్ధము చేయుటచేత అతనికి ఆయాసము కలుగఁజొచ్చెను. క్రమముగ బలహీనత హెచ్చుసాగెను. అవయవములు పట్టుతప్పుచుండెను. మెల్లమెల్లగ తిక్కనకు స్పృశియుఁ దప్పిపోఁగా అతఁడు గుఱ్ఱము మీదనే వ్రాలిపోయెను. ఆ యుత్తమజాతితురంగము సంగతి నంతటిని గ్రహించి, యిక నచ్చట నిలిచినచో ప్రమాదము సంభవించునను భయముచేతనో, యేమో—రణరంగమును విడిచి తిన్నగా ఇంటికి దాడుతీసెను. నెల్లూరి పాలిమేరకు వచ్చువఱకును తిక్కనకు—ఈ యంశము తెలియదు. అతని కప్పుడు తెలివి వచ్చెను. 'ఎట్లును ఊరుచేరితిమి కదా ! కొంచెము సేపు విశ్రాంతి గైకొని, గాయములకు కట్లు గట్టుకొని, గుఱ్ఱమునకు తిండ్లివెట్టి, తిరిగి యుద్ధభూమికి పోవలె'నని యాతఁడు నిశ్చయించుకొని, ఇంటికి వచ్చెను.

ఆ కాలపుఁ బ్రజలు తమ ప్రభువును తండ్రినవలె గౌరవించుచుండిరి. రాజ్యమునకుఁ గలిగిన మంచిచెడ్డలు తమవే యని వారి

భావన. మనుచుస్థిపయి ఎదురుతిరిగిన కాటమరాజుపయి జనులందరికిని—ఆబాలవృద్ధమును—కోపము, అసహ్యము పెచ్చు పెరిగియుండెను. వానికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము జరుగవలె నని జనులు వేయి దేవులకు మ్రొక్కులిడుచుండిరి. మహావీరుడగు ఖడ్గతిక్కన స్వయముగ యుద్ధభూమి కేఁగుటచే తమరాజునకు జయము కరగతమని నిశ్చయించి, యాతనినేగాక యతని కుటుంబమును వారు పోగడుచుండిరి.

ఇట్టి సమయమున జనుల తలఁపులకు విరుద్ధముగ జరిగినది. మహావీరుడగు సేనాధిపతి వాఱుఁబోతయి ఒంటరిగ ఇంటికి వచ్చెనని యూరు కోడియై కూసెను. తిక్కన తన యింటి గుమ్మములో నడుగుపెట్టుచు, తన కష్టమునకు తనవా రెంత బుడ్డగింతులో యని ఎదురుచూచుచుండఁగా ఎవ్వరును ఈతనిని గమనింపక పోయిరి. అరుగుపయిఁ గూర్చుండి సద్గ్రంథకాలక్షేపము చేయుచున్న తండ్రి యితనిరాకను గుర్తింపనే లేదు. తల్లి చూచియుఁ జూడనట్లు నటించెను. భార్య యితనిని చూచి, అటుముఖము త్రిప్పుకొని, ఏవో పనితోందరలో నున్నట్లు లోనికిఁ బోయెను. తనవారు తనయెడలఁ జూపిన యాదాసీన్యమునకు తిక్కనమనస్సు చివుక్కుమనెను. కారణము తెలియక యాతఁడు కళవళపడుచుండెను.

కొంతసేపు విశ్రాంతిని తీసికొనిన పిదప ‘స్నానమునకు రావచ్చును’ అను పిలు పాతనికి వినఁబడెను. ఆ కంఠస్వరము భార్యది. స్నానపు గదిలోనికిఁ బోవునది కాతని కక్కడ పసుపు ముద్దయు, స్నానానంతరము ధరించుటకయి ఒక చీరయు, రవికయూ సిద్ధపఱుపఁబడియుండెను. తన భార్య తనయెడఁ జూపిన యాయగౌరవమున కాతఁడు లోలోన మండిపడెను.

పిదప తల్లియాదేశమున భోజనమునకు లేచెను. పప్పు, కూరలు, పచ్చళ్లు, చారు మున్నగుదానితో అన్నమును తిని, పెరుగు కలుపుకొను సమయము వచ్చునరికి, తల్లి యాతనికి విటుగు మజ్జిగ పోసెను. అతఁడు ప్రశ్నపూర్వకముగా తల్లివంక చూడ, నామె యిట్లు సమాధాన మిచ్చెను :—“నాయనా! నీవు శత్రువీరులను గెలుచుటకై ఏ యుద్ధభూమికి వెళ్లితివో, ఆ ప్రక్కకే మన యావులును మేతకయి పోయినవి. అరివీరులకు వెన్నిచ్చి, జంకుకొంకులు లేక—అవమానమని తలంపక—నీవు విఱిగి పాటివచ్చినట్లే ఆవులును విఱిగి వచ్చినవి. ఆవులు విటుగుటచే పాలును విఱిగినవి. పాలు విటుగుటచే పెరుగును విఱిగినది. ఇందు వింతపడుటకును, ప్రశ్నించుటకును అవకాశము లేదు.”

జనని యొనరించిన యీ పరాభవముకూడ అతనికి సహింపరానిదయ్యెను. తల్లిమాటవలన—తన కుటుంబము ఈ రీతిని ప్రవర్తించుటకుఁ గల కారణ మాతనికి స్పష్టమయినది. తన పరిస్థితులను కొంచెమయినను విచారింపక అనాలోచితముగ వారు తన పాటుఁబోతుతనమును నిశ్చయించుటకు తిక్కనకు విచారము కలిగెను. అతఁ డా యన్నము నట్లే దిగవిడిచి వేవేగముగ వీరుని వేషము ధరించి, రణరంగమునకుఁ బో నుద్యుక్తుడయి తనవారితో నిట్లనెను :—

“మీరు నాకుఁ గలిగించిన యవమానమునకుఁ గొంచె మైనను విచారింపను. దీనివలన నాకు శత్రువిజయముపట్ల అమితముగు నుత్సాహము కలిగినది. ఒక విషయమున మాత్రము మీరు పొరబడినందులకు విచారించుచున్నాను. నేను శత్రువులకు జడిసి, వెనుకకు మఱివచ్చితిని మీ రనుకొనుచున్నారు. నా కాయముపైఁగల గాయములను చూడుఁడు. నాశరీరమున శక్తి యున్నంతవఱకును, నాకు స్పృహ యున్నంతవఱకును వెనుదీయక.

శత్రువులతోఁ బోరుచునే యుంటిని. తుదకు శక్తిలేక గుఱ్ఱముపై నే పడిపోయితిని. అప్పుడే నా ప్రాణములు పోయిన ఎంతయో సంతసింపజేసివాఁడను. దైవము ప్రతికూలమైనది. నా కిట్టి యవమానమును విధి నొనట ప్రవాసియుండ వేఱుగ నెట్లు జరుగును? నాకు స్మృతి తప్పిపోగానే యీ పాడు గుఱ్ఱము నన్నిచటి కీడ్చి తెచ్చినది. ఇచటికి నే జీవములతో వచ్చినను, చచ్చినట్లే భావించుచున్నాఁడను. ఇక నొక నిముసమైనను, ఇంట నిలువఁజాలను. రణరంగమునకుఁబోయి శత్రువులను సంహరించి విజయలక్ష్మిని చేకొనివత్తును; లేదా, యుద్ధమున వీరస్వర్గము నలంకరింతును. కాని మీరు తలవంచుకొను పద్ధతిని మాత్రము రాను. ఇదే నా కడపటి మాట. ఇవే నా తుది చూపులు.”

ఖడ్గతిక్కన యిట్లు గంభీరముగఁ బలికి కదనరంగమునకు గదలి, చిచ్చుఱిపిడుగువలె శత్రువులను జించి చెండాడుచు, కలియుగ భార్గవరామునిపగిది కడు భీకరుండై నిరాఘాటముగ అంట విహరింపఁజొచ్చెను. అప్పటి యా మహావీరుని విహారము ప్రళయ రుద్రుని తాండవమును దలపించుచుండెను.

శత్రుసేనాధిపతి యిట్లు యుద్ధముచేయుచుండుట చూచి కాటమరాజుసేనలు పరారియగుచుండెను. తమకు అపజయము నిశ్చయమని బ్రహ్మరుద్రయ్య తలంచెను. కాని యతఁడు తన సేనలను పురికొల్పుచు, లేని ధైర్యమును కలిగించుచు, అవి యుద్ధమున కభిముఖము లగునట్లు చేసెను. తాను తిక్కన నెదుర్కొనెను. ఇరువురును సమాన వయో-బల-పరాక్రమవంతులు. వారెంతయోసేపు ద్వంద్వయుద్ధ మొనర్చిరి. తుదకు ఒకరి తరవారి కింకొకరు బలియయి, ఉభయులును రణరంగముననే వీరస్వర్గము నలంకరించిరి.

తిక్కన యనన్యసామాన్యయుద్ధనై పుణ్యమును, వీరస్వర్గమును జూరగొనుటయును నెల్లూరి ప్రజలకుఁ దెలిసి, అతని నందఱును వేనోళ్లఁ బొగడిరి. అతని బంధువులు అతని మృతికి దుఃఖసాగరమున మునిగియు—అతనికిఁగల కీర్తికాయమును జూచి కొంత ఉపశమిల్లిరి.

ఎట్టివారికిని అవమానముకంటె మరణమే యుత్తమము.

వి ధి కృ త ము

సావీర దేశపు రాజగు ధాతకు శుభలక్షణలక్షిత - సుశీల యను పుత్రిక కలదు. ఆమె మిక్కిలి యందకత్తై. ఆమెకు యుక్త వయస్సు రాఁగా తన మేనల్లున కిచ్చి వివాహముచేయవలయు నని రాజు తలఁచెను. తన యన్నకొమరుని కీయ నతని భార్య ధాత్రి తలఁచెను. మేనల్లున కిచ్చుటకు భార్య సమ్మతించదని యెఱిగి, రాజు ఆమెకుఁ దెలియకుండఁగనే పుత్రికయొక్క వివాహమును జరుపుటకుఁ దగిన యత్నములు చేసి, భార్యకుఁ దెలియకుండ తన మేనల్లునిఁ దెప్పించి, రహస్యముగ నొక యింట నుంచెను. అట్లే రాణియును భర్తకుఁ దెలియకుండ కూతురు పెండ్లి జరుప నెంచి, తన మేనల్లుని రహస్యముగఁ దెప్పించి, ఇతరు లెఱుఁగకుండ ఒక గృహమున నుంచెను.

అట్టి సమయమున బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరు లాకాళ మార్గమునఁ బోవుచు, రాజయొక్కయు, రాణియొక్కయు తెలఁ పుటకు తమలో అచ్చెరువందిరి. దాంపత్యమును నిశ్చయించు బాధ్యత బ్రహ్మదేవునిది. కాఁబట్టి శివ, కేశవులు విరించిం గాంచి, “యీ కన్య యీ యిరువురిలో నెవ్వనికి భార్య యగు”నని ప్రశ్నించిరి. అందుల కాతఁ డా కన్నీయ యీ యిరువురిలో నెవ్వనికిని భార్య కాఁజాలదనియు, ఆమె వేటొకనిని పెండ్లియాడు ననియుఁ దెలి పెను. అంతతో విడువక, “యీమెకు ఎవఁడు భర్త కాఁగలఁడో వివరింపవలె”నని శివుఁడు బ్రహ్మ నడిగెను. ఆ సమయమున నొక కుంటివాఁడు ఎనుపోతుపయి నెక్కి వచ్చుచుండెను. బ్రహ్మ యత నిని జూపి, ‘ఈ కుంటివాఁడు సుశీలకు భర్త కాఁగలఁ’డని పలికెను. ఆ మాటలకు శివుఁడు పకపక నవ్వి, విష్ణువుతో “వింటివా, నీ

కుమారుని కొంటెతనము ! ఈ చక్కనిచుక్కను వీరిద్దఱిలో నొకనికిగాక యీ కుంటివాని కెవ్వరయిన నిత్తురా ? ఇట్లు పలికినను నమ్ముటకు వీలుండవలదా ?” అని పలికెను. అందులకు విష్ణువు “బ్రహ్మ అఘటనఘటనాసమర్థుఁడు అతఁడు చెప్పినట్లు జరుగవచ్చును” అని పలికెను. బ్రహ్మయు “శంకరా ! నేను పలికినట్లే జరిగితీరు నని ముమ్మాటికిని చెప్పఁగలను. నే నోడిపోయినచో నీవు విధించిన శిక్షకుఁ బాత్రుఁడను కాఁగలను” అని గట్టిగాఁ బలికెను. ఈ మాటలయం దెంత సత్యమున్నదో తెలిసికొనవలయు నని మహేశ్వరునికిఁ గుతూహలము కలిగినది. అతఁడు విష్ణుని జూచి, “నారాయణా, నీవు ఈ కుంటివానిని గరుడునిమూలమున సప్తసముద్రముల కవ్వలివై పునఁ బడవేయింపుము. అప్పు డితనికి ఈ సుశీలతో ఎట్లు వివాహము జరుగునో, బ్రహ్మస్మృష్టివైచిత్ర్య మెట్లుండునో చూతముగాక !” అని పలుకఁగా విష్ణువు దానికి సమ్మతించి, “కుంటివానిని సప్తసముద్రముల కావల దిగవిడిచి ర” మ్మని గరుడు నాజ్ఞాపించెను. గరుడుఁడు నట్లే యొనర్చెను.

అంతవఱకు నా పిచ్చుకుంటు ఎనుపోతు నెక్కియో— మఱెట్లో—ఎంతకాలమునకయినను అయిదాఱు ఇండ్లు తిరిగి బిచ్చ మెత్తికొని జీవించెడివాఁడు. ఇప్పుడు సముద్రముల కావలియొడ్డున నిస్సహాయుఁడయి, చూడఁ జుట్టమును, మ్రొక్క దైవమును లేక, అకటించిచ్చున కడుపు నకనకలాడ నిట్లు విలపింపసాగెను :— “అయ్యో ! ఇంతవఱకును నాస్థితిని గని నగరములోని పుణ్య కాంతలు కూడు పెట్టుచుండఁ గాలము గడుపుచుంటిని. అట్టి నన్ను నిర్దయముగఁ బక్షిరాజు నిర్దానువ్యమయిన యీ చోటి కేల తేవలెను ?” ఇట్లు విచారించియు నా పంగువు కొంత ధైర్యమూని, “నే విచారింపఁబనిలేదు. సర్వలోకములకును రక్షకుఁడైన శ్రీమ న్నారాయణుఁడు తగిన యాహారము నిచ్చి పోషించుచుండలేదా ?

ఇంతవఱకును ఆ భక్తవత్సలుని వాత్సల్యమేగదా నన్ను కాపాడుచుండినది ! ఇంక మీదను ఆ పరాత్పరుడే కాపాడఁగలఁడు. అఁకటి చిచ్చున నేను బాధపడుచుండఁగా నా దేవదేవుఁ డేల యుపేక్షించును ?” అని నిశ్చయించి, ఆ నారాయణునే ధ్యానించుచుండెను. ఆ కుంటివాని మొఱి యాలకించి నారాయణుఁడు వాని యాకలి తీర్చక యూరకుండుట భావ్యము కాదని తలఁచి, వానికి ‘మంచి యాహారము నిచ్చి రావలె’ నని గరుడుని కాజ్ఞ యొసంగెను.

ఇది యిట్లుండఁగా—అక్కడ రాణియగు ధాత్రి రాజుచేసిన పన్నాగమును దెలిసికొని, అతని మేనల్లునికిఁ దన కుమార్తె దక్కకుండఁజేయ నెంచి వివిధములగు భక్ష్యపదార్థము లున్న తట్టలో శుశీలా దేవిని కూరుచుండఁబెట్టి, యామెచేతి కొక పూలమాలను, తలఁబ్రాలను ఇచ్చి, “యీ తట్టమూత నెవ్వఁడు తెఱచునో అతఁడే నీ భర్త యని తెలిసికొనుము. మూత తెఱువఁబడిన వెంటనే నీ వాతని మెడలో నీ పూలమాలను వైచి, తలపయిఁ బ్రాలు పోయుము” అని యాజ్ఞాపించి, యీ తట్టను మూసివైచి తక్కినతట్టలతోఁగూడ వంటయింట భద్రపఱచియుంచెను.. సమయమును చూచి రాణి తన మేనల్లు నచటికిఁ బంపఁదలంచెను. తన మేనల్లుఁ డా వంటయింటికిఁ బోయి ఆ తట్టమూత యెత్తఁగా, శుశీల యాతని మెడలో హారము వైచు ననియు, ఈ యంశము ధాత మేనల్లునికిఁ దెలియనందున రాజుకోరిక నిష్ఫలమగు ననియు నామె నిశ్చయించెను.

కాని ‘తా నొకటి తలఁచిన దెవ మొకటి తలఁచు’ నను సామెత నిక్కువ మయ్యెను. విష్ణుప్రచే నాజ్ఞాపింపఁబడిన గరు త్సంతుఁ డాహారముకొఱ కన్ని యెడలఁ బరికించుచు సావీరనగరము లోని రాజభవనమునందలి వంటయింట నున్న యీ తట్టను

ముక్కునఁ గఱచుకొని పోయి యా కుంటివాని యెడట నుంచి, యందలి యాహారమును భక్షింపవలెనని చెప్పి పోయెను. పంగువా తట్టమూఁత తీసికొని డనే - ఈ సంగతి యేమియు నెఱుంగని రాజ పుత్రి తన చేతిలోని పూలమాల నాతని మెడలో వైచి, తలఁబ్రాలు పోసి, యా తట్టనుండి బయటికి వచ్చెను. భువనైకసుందరి యగు నా బాలికను జూచి, కుంటివాఁ డత్యాశ్చర్యమున మునింగెను. ఆ బాలిక వేగముగ నొక బంగారు కంచము నమర్చి, యందు వివిధము లగు నాహారపదార్థములను వడ్డించి, యతనిని భుజింపఁగోరెను. పేదకు దొఱకిన పెన్నిధివలె - ఆ పంగువు తృప్తిదీట నా యా వంటకములను భుజించి, యామెతో నిట్లనెను :—“బాలికామణీ ! నీ వెవ్వరవు ? ఇట్టి భక్ష్యముల తట్టలో నుండుటకును, నన్ను వరించుటకును గారణ మేమి ? నా కీ సంఘటన యంతయును మిక్కిలి యచ్చెరువును గొల్పుచున్నది.” ఆ మాటలు విని సుశీల తన వృత్తాంతమును, తన వివాహమునుగూర్చి తలిదండ్రులకుఁ గల భేదాభిప్రాయములను, పట్టుదలను, తన తల్లి యాదేశమును వివరించి, తాను తట్టలోఁ బ్రవేశించినవఱకును జరిగినసంగతి యిది యనియు, ఆమెసంగతి తనకు తెలియదనియు, తట్ట తెఱచువాని మెడలో పూలమాలవేసి, వరింపవలెనను జననియానతి ననుసరించి తా నట్లానరించితి ననియు, ఇంతకును ఇట్లు జరుగుట విధిప్రేరేప మనియు, దానిని దాట నెవ్వరికిని సాధ్యముకా దనియుఁ దెల్పెను.

“ఔరా ! దైవమాయ ! చిచ్చు మెత్తుకొనుచు ఎట్లో కాలము గడుపుచున్న నన్ను అట్లు బ్రదుకనీయక నప్తసముద్రము లకును ఈవల పాటవైచెను. తిండికి దిక్కులేక నేను మొఱ పెట్టఁగా మిక్కిలి రుచ్యములగు పిండివంటలతో విందుభోజనమును పంపుటయేగాక లోకోత్తరసౌందర్యముకల కన్నియను పత్నిగాఁ గూడఁ గూర్చెను. అప్పటి విపత్తునకును, ఇప్పటి సంపత్తునకును

గూడ కారణ మా దేవదేవుడే గదా!” అని కుంటివాడు ఆనందవార్ధి నోలలాడుచుండెను.

వివాహముహూర్తము సమీపింపఁగా రాజు వెండికిక్కుమార్తెను దీసికొని రావలె నని భటుల నాజ్ఞాపింపఁగా, వారు ‘ఆమె ఎంత వెదకినను కనబడలే’దని విన్నవించిరి. రాజు రాణిని మిగుల కోపించి, యామెయే రాజపుత్రికను దాచివేసెననియు, వెంటనే తీసికొని రావలె ననియు కఠినముగఁ బలికెను. తాను భద్రపతి చిన భద్ర్యములగంప కానరాకుండుట కిదివఱకే ధాత్రి కలత పాటునొంది, సేవకుల నడిగి దాని నొక గరుడపక్షి యెత్తుకొని పోయెనని తెలిసికొని—తాను తన తెలివిలేమితమున కుమార్తెని పోగొట్టుకొంటినిగదా ! యని మిగుల విచారించుచుండెను. అట్టి యెడ రాజు పలికినమాట లామెకు మఱియు మనస్సునకు బాధ కలిగించి—తన తప్పును కప్పివుచ్చుట కామె మిక్కిలి కోపమును నటించి, “మీ కుమార్తెసంగతి నా కేమి యెఱుక ? ఇదివఱలో మీ రొకసారి—అమ్మాయి వివాహసంబంధమునుగూర్చి ప్రస్తావించునపుడు “నాకూఁతురువిషయమున నా యిష్టమువచ్చినట్లు ప్రవర్తింపఁగలవాడను; నన్ను కాదనుటకు నీ వెవ్వరవు ?” అని పలికియుండిరి. అది మొదలు నేను లోకమో, పాడో యనుకొని—అమ్మాయినిగూర్చి విచారింపనై నలేదు. అమ్మాయి యెక్కడ ఉండునదియును మీకును, మీ సేవకులకునుదప్ప యితరులకుఁ దెలియదని నా అభిప్రాయము. లోకములో ఆలని, మగఁడని ఏర్పడుటకుఁ గారణము-భార్యభర్తలిరువురును కలిసి మెలసి, ఏకాభిప్రాయము కలిగి యుండవలెననియేకదా ! మగఁడు తన భార్యను లెక్కచేయక తిరస్కరించినచో భర్తకు మే లెట్లు చేకూరును ? అమ్మాయిసంగతి మీకు దెలియనిచో నా కెట్లు తెలియఁగలదు ? అయ్యయ్యో ! ఎండకన్నెఱుఁగని అమ్మాయి ఎక్కడ,

ఎట్టి కష్టములు పడుచున్నదోకదా!” అని పలికి, జాలి గలుగ విలపించెను. రాజుకూడ—ఏమియు బోధపడనందున—తల గోకి కొనుచుఁ బోయెను. సుముహూర్తము మించిపోయెను ప్రజలందఱును పకపక నవ్వసాగిరి. రాజునకుఁ దలవంపులయ్యెను. సుశీలను వివాహమాడవచ్చిన ఇరువురు రాజపుత్రులును ముఖములు వెలవెలబాఱ, సిగ్గునఁ దలవంచుకొనుచు, తమతమ యిరవులకుఁ బోయిరి.

వివాహార్థమై వచ్చిన రాజపుత్రులు వ్యర్థమనోరథులయి చెఱి యొక దిక్కునకుఁ బోవుచుండుటఁ గాంచి, నారాయణుఁడు బ్రహ్మను “ఓ విధాతా! పెండ్లి కయి వచ్చిన యీ రాజపుత్రులిట్లెవ్వరితోడను జెప్పక, మొగములను వ్రేలవేసికొని పోవుటకుఁ గారణమే”మని యడుగఁగా, నతఁడు “పరాత్పరా! నేను తొలుతనే చెప్పలేదా? రాజపుత్రిక నీ భక్తుడగు నా కుంటివానిని జేరి, సుముహూర్తసమయముననే అతనిని వివాహమాడినది. వారిరువురు నిప్పడు సప్తసముద్రముల యావలియొడ్డున సుఖముగా నున్నారు. మఱి యీ రాజపుత్రు లిక్కడ నుండుట యెవరికొకటకు? అందుననే వారు తమతమ నిలయములకుఁ జల్ల చల్లగ పోవుచున్నా”రని పలికి, వారిరువురికి సంఘటన జరిగిన విధమును వివరించి చెప్పెను.

శంకర, నారాయణులు విరించిపలుకుల కచ్చెరువంది, యతని గొప్పతనముఁ గొనియాడిరి. వారిరువురికిని ఆ దంపతులం జూడవలె నను కుతూహలము కలిగినది. బ్రహ్మయు వారితో వచ్చుట కంగీకరించెను. బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు మువ్వరును బ్రాహ్మణవేషములను ధరించి, యీ దంపతులున్నయెడకుఁ బోయి, వారి పరస్పరానురాగమును గాంచి సంతసించిరి. వారును వీరికి మిక్కిలి ప్రీతిపూర్వకముగను, సభక్తికముగను అతిథిపూజ లొన

రించిరి. వారి భక్తికి మెచ్చి, త్రిమూర్తులును తమ తమ రూపములతో వారికిఁ బ్రత్యక్షమైరి. ఆ దంపతులు వీరిని వేనోళ్ల స్తుతించిరి. పిదప విష్ణుదేవుఁడు ఆ కుంటివానికిఁ గాల్గొనంగుటయేగాక గొప్ప సంపదను ప్రసాదించెను. బ్రహ్మదేవుఁడు సుశీలకు చాల కాల మైదువతనంబు నొసంగెను. మహాదేవుండా వరుసకు గొప్ప జ్ఞానంబు నిచ్చెను. పిమ్మట హరియనుమతిని గరుడుఁడా యిరువురిని సౌవీరసగరంబునకుఁ దెచ్చి విడిచెను. సుశీల తల్లిదండ్రులకుఁ దనపోయివచ్చిన తెఱంగును, కుంటివానిం బెండ్లాడిన విధమును, త్రిమూర్తుల ప్రత్యక్షమును, వరంబు లొసంగుటయు మున్నుగా సకలవృత్తాంతంబును తెలియఁజేసెను. ధాత్రీ, ధాతలు మిగుల సంతసించి, యల్లుని మిక్కిలి గౌరవించిరి. రాజు తన యల్లునికి దండనాయకపట్టాబు గట్టెను. ఆతండును ఇంద్రసేనానియగు సేనాని తెఱంగున మెలంగుచు సుఖంబున నుండెను.

నొసట వ్రాయఁబడిన వ్రాతను తప్పించుటకు హరి హరులకుఁగూడ సాధ్యము కాదు.

(భోజవర్తితమ)

న చి కే తుఁ డు

యాగము లన్నింటను విశ్వజిద్యాగము గొప్పది; అసాధ్యమైనది కూడ. దాని నొనరించువారు తమ సొత్తు నంతటిని మనఃపూర్వకముగ యాచకులకు దానము చేయవలెను. తాను ధరించిన వస్త్రములనుతప్ప మఱి యే వస్తువును ఉంచుకొనరాదు. అట్టి మహాయజ్ఞము నొనర్చుట కొకప్పుడు వాఙ్మ్రశవసుఁడను ముని తలపెట్టెను. యాగము నెఱవేర్చుటకుఁగాను వెక్కుమంది ఆ మునికి కావలసినంత ధనమును, వస్తువులను, గోవులను ఇచ్చుచుండిరి. ముని యాగమును తలపెట్టినే గాని యాతని హృదయము పరిపక్వము కాలేదు. ఆశ యనునది యాతని హృదయమున స్థిరనివాస మేర్పఱచుకొనియే యుండెను. యాగముపేరు చెప్పి సంపాదించిన యావులలో ఉత్తమములగువానిని తన యేకైకపుత్రుఁడగు నచికేతునకు దాచియుంచుచుండెను. గడ్డి నమిలి మ్రింగలేనివియు, నీరు త్రాగలేనివియు, ఈనుటయు, పాలిచ్చుటయు లేనివియు నగు గోవులను—నిరుపయోగమైనవానినిమాత్రము వాఙ్మ్రశవసుఁడు దానము చేయుచుండెను.

నచికేతుఁ డుత్తముఁడు. అతనికి జెడ్డతనమన్న గిట్టదు. తండ్రి చేయుచున్న యీ దానములు నిరర్థకము లనియు, వానివలన ఉత్తమగతులు కలుగకపోవుట యటుండ మహానరకము కూడ సంభవించు ననియు నాతఁడు తెలిసికొని, తండ్రి ప్రవర్తనకు మిగుల విచారించెను. అట్లు విచారించి తండ్రిచేయు నీ యకృత్యముల నాఁపుట కతఁ డొక యుపాయము పన్నెను. అదేమన—తండ్రి విలువైన వస్తువులను వెనుకకు ఉంచుట తనకొఱకే గదా! ఈ గొప్ప యవకాశమున తండ్రి తక్కిన వస్తువులతోఁబాటు

తన్నుకూడ ఇతరులకు దానము చేసినచో ఈ యకార్యము తప్పను. అతని నిష్కామతయు ఎల్లయెడల స్పష్టమగును. నచికేతుఁ డిట్లాలోచించి, తండ్రిం జూచి, “తండ్రి ! నీ సర్వస్వమును అర్హులగు వారికి దానముచేయుచున్నావు. నన్నెవ్వరి కిత్తువ్రా తెలుపుము. నేనును నీకు ప్రియమగు వస్తువులలోఁ జేరినవాఁడనే గదా !” అని ప్రశ్నించెను. తండ్రి సమాధాన మియ్యలేదు. నచికేతుఁడు మఱొకప్పు డిట్లే యడిగెను. అప్పుడును సమాధానము రాలేదు. కాని మూఁడవసారి యడిగినప్పుడుమాత్రము తండ్రి మిక్కిలి కోపించి “నిన్ను మృత్యు దేవత కీయఁదలఁచితిని” అని సమాధాన మిచ్చెను. తనకుఁ జీకాకు కలుగునట్లు నిర్బంధించి ప్రశ్నించుటచే వాఙ్మ్రవ సుఁడు విసిగి యిట్లు పలికియుండును.

తండ్రి యిట్లు పలుకఁగానే నచికేతుని గుండెలలో తాయి పడెను. మరణించుట యనిన ఎల్లరకును భయమే కదా ! “అక్కటా ! నాయనగారికి నావై ఎంత నిర్దయ కలిగినది ? తమ పుత్రులు చెడ్డవారయి, వంశమున కపకీర్తిని తెచ్చునెడల అట్టి యధము లుండుటకన్న చచ్చుటయే మేలని పెద్దలు తలంచుట పరిపాటి. కాని నేను వంశమర్యాదకు కళంకము నాపాదించు కృత్యములను వేనినై నను చేయలేదే ! నేను ఉత్తముఁడ నని చాల మంది కొనియాడుచున్నారే ! ఒకవేళ అటులు కాకున్నను మధ్య ముఁడ నయిన కావలెను ; అధముఁడ నెంతమాత్రమును కాను. ఇట్టి నన్ను చావఁ గోరుటకు కారణము బోధపడకున్నది.

నాకు మరణ మనిన వెఱపులేదు. నేను యముని యొద్దకు పోవుటకు సిద్ధముగనే యున్నాను. కాని, నావలన ఆ యముని కగు ఉపకార మేమియో తెలియకున్నది. దత్తమగు వస్తువువలన దానిని గ్రహించినవారి కేదయిన ప్రయోజన ముండవలెను గదా !”

నచికేతుఁ డిట్లు తలంచుచు మరణించుటకు సంసిద్ధుఁడయి యుండెను. శాంతచిత్తుఁడైన తండ్రి దయతలఁచి తన్ను మృత్యు దేవత కీయకపోవునేమో యనియు, అట్లు చేసినచో నతని కనత్య వాదిత్యము కూడ కలుగుననియు నెంచి, తండ్రి యాశయమును స్థిరపఱచుచు నిట్లనెను:—“తండ్రి! నీవు ఆడినమాట తప్పక, నన్ను మృత్యు దేవతయగు యమునిపాలికి తప్పక పంపుము. లేనియెడల నీకు అనత్యదోషము వాటిల్లును. మన వంశమున పూర్వు లెవ్వరును—అనత్యము పలికినవా రొక్కరును లేరు. మునుముందు కూడ ఎవ్వరును—మన వంశీయు లనత్యమాడరు. కావున నీవు నీ ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొనుము. నా మరణమునకు నీవు కొంచెమైనను విచారింపఁ బనిలేదు. నన్యము లెట్లు పుట్టి పెరిగి పెద్దవయి మరణించియు, తమ బీజములమూలమున మరల పుట్టుచున్నచో, ఆ విధముననే మనుష్యులు మరణించినను, వారి యాత్మల మూలమున మఱల వేతొక రూపమున పుట్టుచుందురు.”

కుమారుఁ డిట్లు పలుకఁగా తండ్రి మఱి మాటుమాట పలుక లేకపోయెను. నచికేతుఁడును వెంటనే ప్రయాణమయి మృత్యు దేవతయొద్దకుఁ బోయెను. ఇతఁడు యముని గృహమునకుఁ బోవునరి కాలఁ డింట లేడు. కార్యాంతరమున నాతఁ డెచటికో పోయి, మూఁడు దినములవఱకును రాకుండెను. యముని గృహిణియు, తక్కుంగల కుటుంబమును అతిథియగు నచికేతుని పూజింప నవకాశము లేకపోయెను. ఏలయన—గృహయజమానుని యనుమతి లేకుండ, అతఁ డొనరింపవలసిన యతిథిపూజ నితరు లొనరింపరాదు. తిండి తిప్పలు లేక నచికేతుఁడు యముని యింటి యరుగ్నవై పరుండి మూఁడు దినములు గడవెను. పిదప యముఁ డింటికి వచ్చెను. ఇంటిలోనివా రాతనిఁ జూచి, “ఒక బాలుఁడు మీకొఱకు మూఁడు దినముల క్రిందటనే వచ్చి అరుగుపము పన్ను

పండుకొని యున్నాఁడు. అతఁడు బ్రాహ్మణునివలె నున్నాఁడు. అట్టివాఁడు తిండిలేక గడపలో నుండినచో - గృహయజమానుని పుత్ర, మిత్ర, కళత్రాదులును, పాడిపంటలును, సమస్తైశ్వర్యములును నశించునని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఈ యంశము మీకుఁ దెలియనిది కాదు" అని విన్నవించిరి.

పిదప యముఁడు నచికేతునివద్దకు వచ్చి, యాతనివలన వృత్తాంతము నంతటిని దెలిసికొని, యాతని ధైర్య, సాహసములకును, పట్టుదలకును, సత్యవాక్పాలనమునకును, సచ్చీలమునకును మెచ్చుకొని, యతనిని చంపక, దీర్ఘాయుష్మంతునిగా నొనరించెను. అంతేకాక అతనిపయి, అతనితండ్రికి కోపము లేకుండునట్లు చేసెను. మఱియు కావలసిన వరములను కోరవలెనని యముఁడు నచికేతు నడిగెను. దాని కతఁడు తనకు ఆత్మస్వరూపమును తెలుపవలెనని ప్రార్థించెను. దేవతలుకూడ ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొనఁజాలక తన్ను ప్రార్థించిరనియు, తాను వారికిని జెప్పలేదనియు, ఆత్మస్వరూపము దురపగాహమనియు యముఁడు పలికెను. కాని నచికేతుఁడు యముని విడువక తన కా విషయమునఁ గల యాసక్తిని వివరించెను. ఆ పిదప యముఁ డాతనికి ఆత్మస్వరూపమును బోధించెను. నచికేతుఁడు తృప్తుడయి తన యాశ్రమమునకుఁ బోయెను.

సత్సవ ర్తన గలవాని కెచ్చటనైనను జయము కలుగును. అపదలు తప్పిపోవును.

(కకోపవివర్తన).

వా స వ ద త్త

మున్ను కాశాంబీ నగరము రాజధానిగా వత్సదేశమును ఉదయనుఁడను రాజు పరిపాలించుచుండెను. అతఁడు సకలకళా ప్రవీణుఁడు: విద్య లన్నింటను దిట్ట. అందును సంగీతమనిన అతఁడు చెవికోసికొనును. గాంధర్వవిద్యయం దపారపాండిత్యమును సంపాదించి, వీణను పలికించుటలో అంతటివాఁడు మఱి జగత్తులో లేఁడని పేరుపొందెను. అతని వీణయగు ఘోషవతి నారదుని వీణయగు మహాతితో సమానమయినది. అతఁడు వేటకయి అడవికిఁ జోయినపుడు తనతో వీణనుకూడఁ దీసికొనిపోయి, దానిని వాయించి యడవియేనుఁగులనుకూడ అవలీలగఁ బట్టుచుండెను.

ఆ రాజు సన్నిధిని అన్ని విధముల అనుకూలుఁడగు యశాగంధ రాయణుఁ డను మంత్రిన త్తముఁ డుండెను. అతఁ డఘటనఘటనా సమర్థుఁడు; ప్రభుభక్తి పరాయణుఁడు. అతనియుక్తికి తిరుగు లేదు. ఈ యంశములను బొగుగ నెఱుఁగుటచేతనే ఉదయనుఁడు రాజ్య భారమును సర్వము సతనిపయినే యుంచి, సచివాయత్తుఁడయి, ఎట్టి చీఁకుచింతలును లేక హాయిగా కాలము గడపుచుండెను.

అవంతి దేశము వత్సదేశమునకు పొరుగు దేశము. ఉజ్జయిని నగరమును రాజధానిగాఁ జేసికొని, ప్రద్యోతుఁడను రాజు ఆ రాజ్యమును పాలించుచుండెను. ఇరుగుపొరుగుల రాజులకు సహజ వైర. ముండుటయు, వీలుచూచుకొని ఒకరి రాజ్యమును నింకొకరు కబళింపఁ గోరుటయు సహజము. ఆ సంప్రదాయము ఉదయను, ప్రద్యోతులయెడను పనిచేసినది. వత్సరాజు విద్వాంసుఁడగుటను, రాజ్యవ్యవహారములయెడ జ్యోక్యమును కలుగఁజేసికొనకుండుట చేతను, అతనికిఁ బ్రద్యోతునిపయి పగలేదు. కాని—అనూయ

వరుడగు ప్రద్యోతునికిమాత్రము వత్సరాజునెడ ఎక్కువ ద్వేషముండెను. ఉదయనునికి యాంగధరాయణునివలె—ప్రద్యోతునకుఁగూడ శాలంకాయనుండు ప్రధానామాత్యుడయి రాజ్యచక్రమును త్రిప్పుచుండెను. అతఁ డన్నివిధములను యాంగధరాయణునకు సాటి యనవచ్చును.

ప్రద్యోతునకు ఒక పుత్రిక కలదు. ఆమె పేరు వానవదత్త. ఆ కాలమున నుండిన అందకత్తెలలో ఆమెయే మిన్న యని అందఱును చెప్పుచుండిరి. చక్కదనముతోఁబాటు సరస్వతీకటాక్షమును ఆమె కబ్బినది. యుక్తవయస్సు రా వేగమే తండ్రి యామెను తగిన వరుని కిచ్చి వివాహ మొనర్పవలె నని మిగుల కుతూహల పడుచుండెను. కాని ఎంత వెదకినను ఆమెకు తగిన వరుఁడు లభింప కుండెను. ఉదయనుఁ డొక్కఁడే ఆమె కన్నివిధముల ననురూపుఁడు. కాని అతనిపేరు వినినమాత్రముననే మండిపడు ప్రద్యోతుఁడు దాని కియ్యకొనునా? ఎన్ని సంబంధములనో పరిశీలించి విసిగి, పేసారి, ప్రద్యోతుఁడు తుదకు జ్యోతిష్కులను రావించి, వానవదత్త భావిస్థితిని స్పష్టముగఁ దెలుపఁగోరెను. వాఁడును బాగుగ పరిశీలించి, యామె గొప్ప యదృష్టవంతురాలగుననియు, ఆమెకు ఉదయనుఁడు తప్ప వేఱొకఁడు భర్త కాఁజాలఁడనియు తెల్పిరి. ఆ మాటలను వినిన ప్రద్యోతునకుఁ గాలుసేతు లాడకపోయెను. తన పుత్రికను ఉదయనున కిచ్చుట తప్పనిసరి యయినది. విధి నతిక్రమించుట ఏరికిని సాధ్యము కాదని అతనికి దెలియును. కాని తనంత తాను ఉదయను నాహ్వానించి, యతనికి వానవదత్త నిచ్చుట యసంభవము. పోనీ వానవదత్త యందచందములను తెలిసికొని, అవివాహితుఁడైన వత్సరాజు తనకుఁ గన్య నీయవలెనని ప్రద్యోతునకు వర్తమాన మంపునా? అది అంతకరఁబెను అసంభవము. ఇట్లుభయులు నుపేక్షించినచో—వానవదత్త అవివాహితయై

యుండిపోవుట తప్ప వేఱు ప్రయోజనము కనబడదు. అందువలన ప్రద్యోతుడు తన ప్రధానామాత్యుడగు శాలంకాయనునితో ఆలోచించి కపటోపాయమున ఉదయనుని ఉజ్జయినికి రప్పించి, అతనిచే వాసవదత్తకు సంగీతము నేర్పించు నెపమున ఆమెపయి ననురాగము పుట్టించి, ఉదయనుడే కోరి యామెను వివాహ మాడునట్లుచేయఁ బన్నుగడలను పన్నెను.

వత్సరాజునకు వేటయం దానక్తి మెండనియు, వేట సమయమున తన ఘోషవతిని వాయించి, వన్యగజములను స్వాధీనము చేసికొనఁగలఁడనియు శాలంకాయనునకుఁ దెలియును. కావున అతఁడు యంత్రగజము నొకదానిని నిర్మించి, దానిని వీరు లతో నింపి, వత్సరాజు తఱచుగ వేటకువచ్చు వనమునం దొకచో నిలిపెను. ఉదయనుడు మామూలురీతిని వేటాడిన పిదప, శాలంకాయనునియొక్కడగు సేవకుఁ డొకఁడు వత్సరాజభటవేషమును ధరించి, తమయేలికకు ఆ గజము వృత్తాంతమును తెలిపెను. ఏనుఁగును వేటాడుటయం దెక్కువ మక్కువ కల ఉదయనుడు తోడనే తన ఘోషవతితోడ బయలుదేఱి, యా సేవకుఁడు చూపిన మార్గమున వచ్చి, యా యంత్రగజమును దూరమునుండియే చూచి, అది యథార్థమగు గజమే యను భ్రాంతితో ఘోషవతిని చేతఁ బుచ్చుకొని మీటసాగెను. ఆ యేనుఁగు తనవైపునకు వచ్చుటకు బదులు వెనుకకు తగ్గుచుండుటకు వింతపడి రాజు దానిని విడువక తాను ముందు పోసాగెను. అతఁడు ముందునకు వచ్చుచున్న కొలంది గజము వెనుకకుఁ బోవుచుండెను. ఇట్లు కొన్ని గడియలు గడచెను. ఉదయనుడు తన సేనకు మిక్కిలి దూరమయ్యెను. అతఁడు తన దేశపు సరిహద్దును దాటి, అవంతిదేశమునఁ బ్రవేశించెను. ఇది యాతనికిఁ దెలియనే లేదు.

వత్సరాజు నిస్సహాయుడయి యున్న సంగతి నెఱిగి యంత్ర గజమునం దున్న వీరులు బయటికి వచ్చి ఆతనిని బంధించిరి. రాజు నకు గజవృత్తాంతమును దెలియజేసిన భటుఁ డంతకుఁ బూర్వమే మాయమయ్యెను. ఇది యంతయును శత్రువులు పన్నిన పన్నాగ మని యుదయనున కప్పటికిఁ దెలిసెను. కాని యేమి ప్రయోజనము? గతజలసేతుబంధనమునుగూర్చి కలఁతపడుట యేల? అతఁడు చేయునది తేక శత్రువులకు వశమయి వారివెంట ఉజ్జయి నికిఁ బోయెను ఉదయనుఁడు రప్పింపఁబడె నని తెలిసి, ప్రద్యోతుఁడు ఆనందమున ఆకాశము నంటెను. అతఁడు వత్సరాజును మిక్కిలి గౌరవించి, సమస్తపాకర్యములతోడను గూడిన ఒక చక్కని సాధమున నాతనిని విడియించెను. వందలకొలఁది దాన, దాసీజనములు వత్సరాజు నాజ్ఞానువర్తులగునట్లు ప్రద్యోతుఁడు ఆజ్ఞాపించెను. అవంతీశ్వరుఁడు తన్ను మోసగించి తెచ్చినందులకు ఉదయనునకు మిగుల కోపము కలిగినను, అతఁడు చూపుచున్న గౌరవమునుబట్టి అయ్యది వెంటనే చల్లారిపోయెను.

వినయవిధేయతలతో ప్రద్యోతుని మంత్రి యొకఁడు ఉదయనున కిట్లు మనవి చేసెను:—“చండమహాసేనబిరుదాంచితులగు మా ప్రద్యోతప్రభువులకు ఏలినవారిని నిర్బంధింపవలెనని గాని, అవమానింపవలెననిగాని అభిప్రాయ మొత్తమాత్రమును లేదు. మా ప్రభువుత్రిక యగు వాసవదత్తాదేవికి సర్వకళలయందును ప్రావీణ్యము కుదిరినది; కాని గానకళయందు కొంత కొఱత కలదు. గాంధర్వవిద్యలో నిష్ణాతలు తమరే కాని వే రొక రీ భూమండలమున లేరనుట అతిశయోక్తి కాదు. కావున తమ శుశ్రూషా భాగ్య మందిననే యామెకు గానవిద్య పూర్తియగు నని తలఁచి, తమ్ము రప్పించుటకు ఉపాయాంతరము తోచక, మా ప్రభువు ఈ యుక్తిని పన్నెను. ప్రభువు లన్యథా తలంపకుందురు గాక! మా

ప్రభువులుకూడ కొన్నిగడియలలో తమ దర్శనమునకు రాగలరు. తాము దయచేసి, వారి కోరికను తిరస్కరింపక వాసవదత్తాదేవి శుశ్రూషను గ్రహించి, యామెకు గాంధర్వవిద్యాపాండిత్యము ననుగ్రహింతురుగాక ! యని మా ప్రార్థనము.”

ఉదారహృదయుడగు నుదయనుఁ డందుల కియ్యకొనెను. మరునాఁడు మంచి దిన మగుటచే ప్రద్యోతుఁడు వాసవదత్తను వత్సరాజువశ మొనరించి, యామెను గానకళానిపుణం జేయవలెనని ప్రార్థించెను. క్రమక్రమముగా వాసవదత్త గాంధర్వవిద్యయం దపారమగు పాండిత్యమును సంపాదించుటయేగాక, ఉదయనుని ప్రేమించి, యాతని ప్రేమను చూరగొనుటయందును నేర్పును సంపాదించెను. ఇట్లుదయనునకు ఉజ్జయినీనగరమున పేరునకు నిర్బంధమేగాని యెట్టి కష్టములును లేకుండెను. వత్సరా జచట సుఖముగఁ గాలము గడపుచుండెను.

ఇక వత్సదేశవృత్తాంతమును గమనింతము. వేటకుఁ బోయిన రాజు మఱలి రాకుండుటయు, సైన్యమే మఱలి వచ్చుటయుఁ గాంచి, యాగంధరాయణుఁడు మిగుల దిగులొందెను. రాజు ఎటు పోయినదియుఁ దమకుఁ దెలియ దనియు, ఒక రాజభటుఁడు మాత్రము రహస్యముగ మహారాజుతో నేమియో సంభాషించి, వీణతోఁగూడ నతనిని కొంపోయె ననియు, తాము రెండు మూఁడు దినములపాటు అడవు లన్నియు గాలించి వెదకినను వారి జాడ ఏమియు తెలియలే దనియు, జేయునదిలేక తాము వెనుకకు రావలసివచ్చిన దనియు సైనికులు తెలిపిరి. ఇం దేదో మోస మున్నదనియు, అది ప్రద్యోతుని పని యయి యుండవచ్చు ననియు మహామంత్రి యూహించెను. అతనియూహకుఁ దగినట్లుగానే ఉజ్జయినీ నగరమునుండి వచ్చిన చారుఁ డొకఁడు యావద్వృత్తాంతమును

పూసగ్రుచ్చినట్లు ఆతనికి మనవిచేసెను. ఈ సంగతి వెంటనే అంతఃపురమువఱకు ప్రాకెను. వృద్ధయగు రాజమాత తన పుత్రుడు శత్రువులకుఁ జిక్కినని తెలిసి తల్లడిల్లి, “పుత్రభిక్ష పెట్టి జీవములు నిలుపవలె” నని యాగంధరాయణునకు వర్తమాన మంపెను. “నెలదినములలోపల నీ పుత్రునిఁ దెచ్చుటయే గాక, శత్రువులకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్త మొనర్తును. అట్లు చేయలేనిచో నేను యాగంధరాయణుఁడనే కాను. ఇది నా ప్రతిజ్ఞ.” అని మహామంత్రి రాజమాతకుఁ బ్రత్యుత్తర మంపి, ఉదయనుని విడిపించి తెచ్చుటకు అనువగు నుపాయముల నాలోచింపసాగెను.

యాగంధరాయణుడు పన్నిన పన్నుగడ ననుసరించి యాతఁడు పిచ్చివాని వేషమును ధరించెను; సేనాధిపతి యగు రుమణ్వంతుఁడు త్నవణకసన్నాసివేషము నూనెను; ఉదయనుని వేడుకచెలికాఁడగు వసంతకుఁడు విదూషకుని వేషము దాల్చెను. మహామంత్రి రాజ్యపాలనమునకుఁ దగిన కట్టుదిట్టములు చేసి, తన మిత్రు లిరువురితోఁ గూడి ఉజ్జయినీసగరమునకుఁ బోయెను.

యాగంధరాయణుడు పిచ్చివాఁ డయి ప్రద్యోతునియొద్ద నుద్యోగము చేయుదు ననియు, అవంతీ దేశమును కొందు ననియు, ఉదయనుని విడిపించుకొనిపోవుదు ననియు, యాగంధరాయణుని మించిన బుద్ధిమంతుఁడ ననియు, ఏ మేమో నోటికి వచ్చినట్లెల్ల అఱచుచు, వీధులవెంబడి తిరుగుచు, జనులకును, అందును బాలురకును వినోదమును కలిగించుచుండెను. రుమణ్వంతుఁడు జౌద్ధసన్నాసి వేషమున జౌద్ధధర్మములను బోధించుచు, జౌద్ధవిహారములందుఁ బండుకొనుచు కాలము గడపుచుండెను.

వసంతకుఁడు విదూషకవేషమును ధరించి, దినమున కొక వేసము చొప్పున మార్పుచు, తన వికారపు చేష్టలవలనను, సంభాష

ణలవలనను జనులయొక్కయు, అందును స్త్రీలయొక్కయు హృదయములను జూఱగొనుచుండెను. అతని వృత్తాంతము క్రమక్రమముగ ప్రద్యోతునకును తెలిసెను. అతఁడు విదూషకుని వాసవదత్తయొక్కయు, వత్సరాజయొక్కయు వేడుకకొఱకు—మంచి కథలను చెప్పి, మనస్సును రంజింపఁజేయుటకు వారివద్దకుఁ బంపెను. ఆ వచ్చినవాఁడు వసంతకుఁ డనియు, తన్ను విడిపించు ప్రయత్నమున వచ్చినాఁ డనియు ఉదయనుఁడు గ్రహించి, అతని కథలకు సంతసించినవాఁడుపోలే ప్రతిదినమును తమవద్దకు వచ్చుచు పోవుచుండ వలెనని కోరెను. తమ ప్రయత్నముల కిది యెంతయు సనుకూలమగుట వసంతకుఁడును ప్రతిదినమును వచ్చుచు, కొంతదనుక ఉదయనునితో సంభాషించుచుండెను. ప్రద్యోతునియాజ్ఞయగుటచే ఎచటికిఁ బోయినను - అతని నడ్డుకొనువారు లేకుండిరి.

వారు మువ్వరును ఇట్లు పగలంతయును నగరమునఁ దిరుగుచు, విశేషములను గ్రహించుచు, తమ రాజును విడిపించుటకుఁ దగు నుపాయములను పన్నుచు, నడిచేయి యొక్కచోఁ గూడుచు, తా మెఱిగిన విశేషములను పరస్పరము ఎఱిగించుకొనుచు, చర్చించుచుండిరి.

శాలంకాయనప్రభృతులగు ప్రద్యోతుని మంత్రులు వత్సరాజును పట్టి తెచ్చుటతోడనే తమ పని నెఱవేఱినదని నిర్విచారముగ నుండిరి. యశాగంధరాయణుని ప్రయత్నములను కొంచెమైనను వారు కనిపెట్టలేకపోయిరి.

యశాగంధరాయణుఁడును, రుమణ్వంతుఁడును, వసంతకుఁడును తమ తమ కనిపెట్టిన విషయములను చర్చించుచు, పరిపరి విధముల నాలోచింపసాగిరి. మహామంత్రి యొకనాఁడు దీక్షతో

నాలోచించి. యొక నిశ్చయమునకు వచ్చి, తన యభిప్రాయమును మిత్రుల కిట్లు తెలియజేసెను :—

“ప్రద్యోతునకు నడాగిరి యను పేరిటి పట్టపుటేనుగు కలదు. దానిపయి రాజునకు మక్కువ యెక్కువ. నేను దాని మావటీనికి లక్షరూప్యములు లంచ మిచ్చి, తేవటిదినమున వానిచే దానికి పిచ్చిమందు పెట్టించి, యా గజము వెట్టియెత్తి నగరము నల్లకల్లోలము చేయునట్లు ఒనరించెదను. ప్రజలు దానిబాధలు పడలేక రాజుతో మొఱ వెట్టుకొందురు. ఆతఁడు చేయునది లేక మన మహారాజును చెఱ విడిపించి, ‘యెట్లయినను ఈ యేనుగును లొంగదీసికొని, నన్నును, నా ప్రజలను కాపాడవలయు’నని కాళ్ళ ప్రేళ్లఁ బడి ప్రార్థించును. సహజదయాస్వభావుఁడగు మన యేలిక ‘వల్లె’ అని ఘోషవతిని తీసికొని, దాని సాయమున నా యేనుగును లొంగదీసికొని, దాని నధిష్ఠించును. అపుడు మనము మన రాజు నా గజముతోడనే మన నగరమునకుఁ దీసికొనిపోవచ్చును. మన ప్రభువు నీ యూరినుండి తప్పించినపిదప ఎట్టి కష్టమునయిన నెదుర్కొనవచ్చును. ఇదివఱకే మనవారు చాలమంది మాఱు వేసములతో వచ్చి యిచట కాపుర మున్నారను సంగతి మీకుఁ దెలియును ఇదివఱకే కొంత సైన్యమును ఈ నగరమునకుఁ గొలఁదిదూరములో రహస్యముగ నుంచి యున్నాను. రాజు తప్పించుకొన్న పిదప యుద్ధము తటస్థించినచో దాని నెదుర్కొనుటకే ఈ యేర్పాటులు చేయఁబడినవి. ప్రద్యోతుఁడు మన ప్రభువును మాయాగజము కారణమున మోసగించి, చెఱ నుంచినాఁడు. మనము యథార్థగజము కారణముననే మన యేలికను విడిపించి, ప్రద్యోతుని కన్నులలో దుమ్ముకొట్టి పోవలెనుగదా !”

ఈ యుపాయము రుమణ్వంతునికిని, వసంతకునికిని నచ్చి నది. కాని వసంతకునకు ఒక సందేహము మాత్రము కలదు. తమప్రభువు ప్రవర్తనమును జూడ నతఁడు వాసవదత్తను విడిచి యొక నిమిషమయినను ఉండఁగలిగినట్లు లేదు. ఇది గమనించి యతఁడు “మహామంత్రి తలఁచిన యుక్తి అత్యద్భుతము. ఈ యుక్తివల్ల మన ప్రభువును సులభముగా విడిపింపనగును. కాని వాసవదత్తనుండి విడిపించుట అసాధ్యము. అతనికి ఆమెతోడిదే లోకము కదా!” అని పలికెను. యశాగంధరాయణుఁడు దీర్ఘముగ నాలోచించి, తల పంకించి, “సరియే! దానికిని తగిన యుపాయ మున్నది. వాసవదత్తాదేవికరమును గ్రహింపఁజేయుటకుఁగదా చండమహాసేనుఁ డీ మోసము సంతటిని పన్నుట! ఆతనియద్దేశము పూర్తిగ నెఱవేఱకుండఁగనే—ఆమెతోఁగూడ మన ప్రభువును ఈ యూరు వెడలెంతము. ఇట్లు చేసినయెడల ప్రద్యోతుని వంచనకు ప్రతివంచన సర్వవిధములఁ జేసినట్లగును. నా యాలోచనమును వినుఁడు. తొలుతఁ జెప్పినట్లు నడగిరికి పిచ్చైత్తించుటయు, రాజును చ్చెఱునుండి విడిపించి, అతనిమూలమున దానిని శాంతపఱచుటయు అవశ్యముగాఁ జేయఁదగిన పనులు. ఉదయనుఁ డొనరించిన యీ మహోపకారమునకు ఎక్కువ సంతసించి, ప్రద్యోతుఁ డాతనిని మఱల నిర్బంధమునం దుంచుట భావ్యము కాదని కొంత స్వేచ్ఛ యొనఁగును. మన ప్రభువును నమ్మకము కలుగునట్లే ప్రవర్తింప వలయును. అతఁడు వాసవదత్తాదేవికి నచ్చఁజెప్పి, యామె ఆతనితోఁ గూడఁ గాశాంబికి—రహస్యముగఁ బ్రయాణమగుటకు సిద్ధముగ నుండునట్లు చేయవలెను. ఆమె తప్పక మన ప్రభువుతో రాఁగల దని నా నమ్మకము. ఆమెకుఁ దండ్రీ భద్రవతి యను నొక పిడి యేనుఁగు నిచ్చి యున్నాఁడు. అది మిక్కిలి వేగము గలది. దానిని వెంబడించుటకు ఒక్క నడగిరికిఁ దక్కు వే తొక్క గజమునకు శక్తి

లేదు. నడగిరి ఆ పిడియేనుఁగును జూచినమాత్రమున వెనుకకు జంకునుగాని ఎదిరింపదు. నేను దాని మావటీనికి లంచమిచ్చి, ఒక నాఁటి నడురాత్రి అది మన ప్రభువును, వాసవదత్తాదేవితోఁగూడఁ దీసికొనిపోవుటకు సిద్ధముగ నుండునట్లు ఏర్పాటుచేసెదను.” అని పలికెను. ఈ యాలోచన ఉచితముగ నున్నదని చివటకు ముగ్గురును నిశ్చయించుకొనిరి.

పిదప యాగంధరాయణుఁడు తన కృత్యముల నన్నింటిని నిర్విఘ్నముగ నెఱవేర్చసాగెను. పిచ్చైత్తిన నడగిరిని సాంత్యనవట చుటకు ఉదయనుని చండమహాసేనుఁడగు ప్రద్యోతుఁడు ప్రార్థించెను. వత్సరా జా గజమును ఘోషవతీసాహాయ్యమున లొంగఁదీసికొనెను. అతఁడు చేసిన యీ మహోపకారమునకుఁ గృతజ్ఞతఁ జూపుచు, అవంతీశ్వరుఁ డాతనికిఁ గొంత స్వేచ్ఛ నొసంగి, నగరమును మాత్రము దాటిపోకుండునట్లు తగిన కట్టుదిట్టముల నొనర్చెను. వత్సరాజును ప్రద్యోతునికి నమ్మకము గలుగునట్లే ప్రవర్తించెను. మఱియొకనాఁడు మహామంత్రి లంచమిచ్చి భద్రవతి మావటీఁడగు ఆపాథకుని లొంగఁదీసికొని, ఆ రేయి ఆ యేనుఁగును వాసవదత్తయంతిపురముకడ సిద్ధముగ నుండునట్లు ఏర్పఱిచెను. నడిరేయి దాని నధిష్ఠించి వత్సరాజును, వాసవదత్తయును నగరము వెలువడిరి. అంతకుముందే ఆయుధహస్తలయి సిద్ధముగ నున్న వత్సరాజుసైనికులు కొందఱు కావలివారిని సంహరించి, మార్గమును నిష్కంటకము నొనర్చిరి. ఈ సంగతి నెఱింగి, శాలంకాయనాది మంత్రివర్గము సేనలతో రాజును వెంటాడ సిద్ధపడిరి. కాని వత్సరాజుసైన్యము వారి నెదిరించి, యా ప్రయత్నమును కొనసాగనీయ లేదు. త మ్మెదిరించినవారిలో—ఉజ్జయినియందుఁ దిరుగుచుండిన పిచ్చివాఁడుకూడ ఉండుటకు ఆశ్చర్యపడి, అవంతిసైనికులు చాలమంది ఆతనిపయిఁబడి, యాతని కత్తిని తుత్తునియలుచేసి, ఆతనిని

బంధించి, రాజునెదుట నుంచిరి. రాజు యున్నట్లుని అతని వృత్తాంతము నడుగఁగా—యశాగంధరాయణుడు తన వృత్తాంతమును, తాను ఉజ్జయినికి వచ్చిన పనిని, తాను దానిని నేర్పుతో నెఱవేర్చినవిధమును వివరించి తెలిపి, “ప్రద్యోతునిమంతుల తెలివి తేటలు మిక్కిలి ప్రశంసించఁదగినవి ! మే మిచట మా మా ప్రయత్నములలో నుండఁగా హాయిగా నిద్రపోయిరి. ఉదయనసార్వభౌముని తెచ్చుటలోడనే తమప్రతిభ ప్రకటితమైనదని తలచిరి. యశాగంధరాయణుడు తమగుండెలలో నిద్రపోవునని, పాపము ! వారికిఁ దెలియకపోయెను. ఇప్పుడు వత్సరాజు తన ప్రేయసితోఁ గూడ—జను లందఱును చూచుచుండఁగా యథార్థమైన ఏనుఁగు నెక్కి పాఠిపోవుచుండఁగా—చేతులు నులుముకొనుచు ఒకరి మొగ మొకరు చూచుకొనుచు—మూలనున్న ముసలిదానిని కొట్టి నట్లు—పిచ్చివాని నొక్కనిఁ బట్టి రాజునెదుట నుంచిరి. నిజముగా ప్రభువుల కిట్టి మంతుల యాలోచనమే అవశ్యాదరణీయము.” అని పలికెను. ఈ మాటలు విని, అందఱును ముక్కుపయి వ్రేలు వేసికొనిరి. శాలంకాయనప్రభృతులు మాడిన మోములతో తలలు వంచుకొనిరి. యశాగంధరాయణుని యుక్తిని, ప్రతిభావిశేషమును ప్రద్యోతుఁడు బహుముఖములఁ గొనియాడెను. అట్టి మహానుభావుని బంధించుట కాని, వత్సరాజుసేన నెరుక్కొనుట కాని, వత్సరాజును వెంబడించుట కాని నిష్ప్రయోజనము లనియు, అపాయకరము లనియు, తమ తెలివితక్కువతనమును వెల్లడించు ననియు నెఱింగి, ప్రద్యోతుఁ డా మహామంత్రిని బహువిధముల సత్కరించి, ఉదయనునియెడఁ దనకుఁ గల గౌరవాదరములను, అతనిని మోసగించి తెచ్చుటలోని అభిప్రాయమును అతనికి వివరించి తెలిపెను. పిదప నాతనియెదుటనే ఉదయన, వానపద త్రుల చిత్రములకుఁ బెండ్లి చేయించి, లెక్క లేని కానుకలను వధూవరు

అకుఁ శాశాంబీనగరమునకుఁ బంపెను. యశాగంధరాయణుఁడును కృతకృత్యుఁడయి, ప్రద్యోతునిచే నబహుమానముగ వీడుకొలుపఁ బడి శాశాంబిని చేరెను. ఉదయనుఁడు వాసవదత్తతోఁగూడ సుఖము అనుభవించుచు వెక్కిరిండ్లు రాజ్య మేలెను.

ధీమంతులు తమ కార్యములు నెఱవేఱుట కెట్టి కష్టముల నయినను అనుభవించుటకు వెనుదీయరు.

(ప్రతిజ్ఞాయాగంధరాయణము - నాటకము)

భారవి

భారవి యనునతఁ డొక గొప్పకవి. అతఁడు సంస్కృత మున కిరాతార్జునీయ మను మహాకావ్యమును రచించెను. అతఁ డన్ని శాస్త్రములయందును గొప్ప పండితుఁడు; మహాప్రతిభా శాలి. అతని బాల్యమునకు సంబంధించిన వృత్తాంతము మిక్కిలి వింతయైనది.

అక్షరాభ్యాసమయినదిమొదలైనది గొప్ప తెలివిగల వాఁడని పేరుపడెను. సాటి విద్యార్థులలో మేటియని ఎన్నిక గనెను. వ్రేలుచూపిన మండ మింగు పద్ధతి యతనిది. అతఁ డడిగిన ప్రశ్నలకు గురువులుకూడ తగిన ప్రత్యుత్తరముల నీయఁ జాలకుండిరి. అతనికి పుట్టుకతోడనే కవిత్వ మబ్బియుండును; లేనిచో చిన్నతనమునందే గొప్పగా కవిత్వము చెప్పుట దుర్బలము. అతనింజూచినపుడెల్ల ప్రజలు మిగులఁ బ్రశంసించుచుండిరి. అట్టి పొగడ్తల కతఁడు లోలోపల సంతసించుచున్నను బయటికి ఆ యానందమును తెలుపక, గర్వము పొందక, తన విద్యావ్యాసంగమును కొనసాగించుచుండెను.

భారవి తండ్రియు గొప్ప విద్వాంసుఁడు. కుమారుఁ డతనిని మించి యుండెను. కావున జనులు భారవిజనకుని జూచినపుడెల్ల భారవిని ప్రశంసించుచు, అతఁడు తండ్రిని మించినవాఁడనియు, “పండితపుత్రః శుంథః” అను నానుడిని తుడిచివేసినవాఁ డనియుఁ గొనియాడసాగిరి. కుమారుని యభ్యున్నతినిగోరు తండ్రి ఎన్నఁ దును అట్టి పొగడ్తల నంగీకరింపఁడు. కావున నాతఁడు తన కుమారుని కొలఁదిపాటిజ్ఞానమునకు పెద్దల దీవనలే కారణ మనియు, అతఁడు గొప్ప విద్వాంసుఁడని కొనియాడుట తగ దనియు,

అతఁడు నేర్వఁదగిన యంశము లింకను ఎన్నియేని కల వనియు జనులకుఁ జెప్పుచుండెను. వా రాతనిమాటల కాశ్చర్యపడసాగిరి. అనేకు లనేకవిధముల విమర్శింపసాగిరి. తండ్రికొడుకులకు సరిపడ దని కొందఱును, తండ్రికి కుమారునిపయి అసూయ మెండని కొందఱును ఎవరికిఁ దోచినట్లు వారు ఏమేమో చెప్పసాగిరి.

తండ్రి యాడుచున్న మాటలను మిత్రులు భారవికిఁ దెలియఁజేసిరి. తన తండ్రికి తనయెడఁ గల ఈ అనాదరమునకు అతఁడు మిగుల చింతించెను. వీలగునంతఁజూకును తండ్రిముఖమును చూడక - అతని దృష్టిపథమును తప్పించుకొనుచుండెను. తల్లికిఁగూడ నొకటి రెండు సారులు తన్ను జనులు ప్రశంసించు విధమును, తండ్రి తనయెడఁ జూపు ననాదరమును, అసత్ప్రచారమును తెలిపెను. ఆమెయు మనస్సున నొచ్చుకొని, ఆ విషయమున భర్తను మందలించుటకుఁ దగిన యదను వేచియుండెను.

భారవి పండితుఁడే యైనను అనుభవము అతనికిఁ జాల తక్కువ. అతఁ డింకను బాలుఁ డగుటయే దానికిఁ గారణము. తండ్రి తన్ను గూర్చి ఏల ఇట్లు చెప్పుచున్నాఁడో అతఁడు గ్రహింపక ఒకనాఁటి సాయంకాలమున ఒక పెద్దతాయి తీసికొని, ఇంట నెవ్వరికిని దెలియకుండ వంటయింటియటుకపై నెక్కి కూరుచుండి యుండెను. తండ్రి భుజించుచున్న సమయమున ఆ తాతి నాతని తలపై నెత్తి, శిరస్సు పగులఁగొట్టి చంపవలయునని ఆతని తలఁపు. ఇట్లు చేసిన తన్ను మాటిమాటికిని నలుగురు పెద్దమనుష్యులలోను అవమానించుచున్న యాతనికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము జరుగునని భారవి యూహించెను.

రాత్రియెనిమిది గంటల సమయమున అతని తండ్రి భోజనమునకు వచ్చెను. ప్రతిదినము భారవితల్లి తండ్రి, కుమారు లిద్దఱి

కిని ఒక్కసారియే భోజనము పెట్టెడిది. నేడు ఒక్కరికే విస్తరి వేయుట చూచి తండ్రి యాశ్చర్యపడి, “అబ్బాయి ఎక్కడ?” అని యడిగెను. భారవి యభిప్రాయ మింకను తండ్రికిఁ దెలియనే లేదు; తల్లియు నంతవఱకును చెప్పలేదు. అదియే యదనని తలచి “ఏమో! సాయంకాలమునుండియు కనబడకున్నాడు. అయినను కొన్ని దినములనుండియు వాని మనసు ఏమియు బాగుగ నున్నట్లు లేదు. మనస్సులో ఏమో చాల కలతపడుచున్నట్లు తోచుచున్నది” అని యామె పలికెను. అన్నపుకడి నోటిలో పెట్టుకొనుచున్న భారవితండ్రి “దానికిఁ గారణ మేమి?” అను ప్రశ్నను సూచించుచు భార్యవైపు చూచెను. ఆమె కొంచెము సంకోచించుచు “మనవాడు మంచి తెలివిగలవాఁడనియు, గొప్ప విద్వాంసుఁడనియు అందఱును పొగడుచుండఁగా, మీరు వానిని అవమానించుచున్నారట! వానికి ఏమియు రాదనియు, చాలకాల మింకను విద్య నేర్చుకొనవలసియున్నదనియు, వాడు పొగడ్తకుఁ దగఁడనియు మీ రందఱితోను చెప్పుచున్నారట! ఇది వాని మనస్సునకు చాల కష్టముగా ఉన్నది” అని పలికెను. ఆ మాటల కాతఁడు నిర్ఘాంతపడి, తన యభిప్రాయమును భారవి తెలిసికొనఁజాలనందులకు మిగుల విచారించి, “పిచ్చిదానా! అబ్బాయివయి నా కామాత్రపుటభిమానమును, వాని పాండిత్యము నెడసంతృప్తియును లేవనుకొనుచున్నావా? అబ్బాయి గొప్ప విద్వాంసుఁడని నే నెఱుఁగుదును. కాని యితరులు “మీ అబ్బాయి గొప్ప పండితుఁడండీ” అని నాతోఁ బలుకునపుడు “చి త్రమండి! ఔనండి!” అనుచు పండ్లిగి లించుకొనవలెననియూ మీ భావము? బిడ్డల శ్రేయముఁ గోరుతలిదండ్రులు వారి నెంతమాత్రము కొనియాడరాదు. ఇతరులు కొనియాడినను—ఆ పొగడ్తను సహింపరాదు. తన్ను స్తుతించుకొనుట యెట్లో తన బిడ్డలను స్తుతించుటయు నట్లే యని యెంచవలెను.

నేనును అట్టి పద్ధతినే యనుసరించితిని. దీనినిబట్టియేనా భారవి మనస్సును కలఁతపఱచుకొనుట ?” అని పలికెను. ఇంతవఱకును తలదండ్రుల సంభాషణమును వినుచున్న భారవి తండ్రికిఁ దన యెడఁగల గౌరవ-వాత్సల్యములను, తనశ్రేయోభిలాషితము గుర్రెఱింగెను. అట్టి తండ్రియెడఁ దాను తలవెట్టిన ఘోరమును దలఁచుకొనినచో నాతనికి గుండెలు బ్రద్దలయ్యెను. అతఁడు తోడనే తనచేతిలోని తాతితోఁగూడ అటుకనుండి క్రిందికి దిగి, తండ్రికి సాష్టాంగనమస్కారము చేసి, అతనియెడఁ దనకుఁ గలిగిన దురభిప్రాయమును, తాను తలంచిన ఘోరకృత్యమును తెలిపి, తన పాపమునకుఁ దగిన శిక్షను విధించవలెనని కోరెను. తండ్రి యాతని యథార్థవాదిత్వమునకును, నిష్కల్మషహృదయమున కును మిగుల సంతసించి “నాయనా! నీ హృదయము నెఱిగితిని. నీవు తలఁచిన పనికిఁ బశ్చాత్తాపమే ప్రాయశ్చిత్తము. పశ్చాత్తప్తునకు వేఱగు శిక్ష అనావశ్యకము. నా అభిప్రాయము నెఱిగితివి కానఁగ నీ మనస్సులో ఎట్టి కలఁతయు నుండ దని తలంతును. నీవయి నా కెట్టి కోపమును లేదు. నిర్విచారముగ నుండుము” అని పలికెను.

భారవి కా వచనములు తృప్తిని గొల్పకపోయెను. తాను తలంచిన కృత్యము మహాఘోర మనియు, దానికిఁ దగిన శిక్ష ననుభవించిననేగాని ప్రాయశ్చిత్తమైనటులుండ దనియు నతఁడుతలఁచి, “నాయనగాదూ! నా పాపమునకుఁ దగిన శిక్షను విధించిననేగాని నాకు సంతృప్తికలుగదు. లేనిచో యావజ్జీవమును నన్నీ విషయము బాధించుచునే యుండును. దయయుంచి యర్హదండనను విధింప వలెనని ప్రార్థించుచున్నాను” అని జనకుని వేడికొనెను. అందుల కతఁ డాలోచించి “పత్నా! శిక్ష ననుభవింప నీవు కుతూహల పడుచున్నావు కానఁ తెలిపెదను. నీవు ఆఱునెలలపాటు అత్తవారి యింట ఉండుము. ఆ కాలమున నీవు నీ సొంతసొమ్ము వ్యయ

పఱుపరాదు. నీకుఁ గావలసినవాని కన్నింటికిని వారిపయినే ఆధార పడి యుండవలెను. ఇదియే నీ పాపమునకుఁ దగిన శిక్ష'' అని మెల్లగా పలికెను.

తండ్రి విధించిన శిక్ష భారవిని ఆశ్చర్యనిమగ్నునిగాఁ జేసెను. అత్తవారు మిక్కిలి గౌరవముతోఁ జూచుచుండఁగా విందు భోజనముల నారగించుచు, భార్య పరిచర్య చేయగా హాయిగాఁ గాలము గడపుట ఒక శిక్షయూ? ఇట్టి శిక్ష ఆఱునెలలే కాదు, ఆ జేండ్లుకూడ అఱునిముసమువలె అనుభవించి రావచ్చును. తన యెడఁగల వాత్సల్యమున తండ్రి శిక్షకు బదులు ఊరీతిని తెలిపెనని తలఁచి యిది శిక్షగాఁ దోచలే దనియు, తగినశిక్షను విధింపవలె ననియు అతఁడు తండ్రిని కోరెను. తండ్రి 'అంతకంటె కఠినమగు శిక్ష మఱిలే'దని జబాబుచెప్పెను. చేయునది లేక భారవి మఱు నాఁడే అత్తవారింటికిఁ బ్రయాణ మయ్యెను

మహాపండితుఁడగు జామాత ప్రత్యేకపుఁబిలుపులు అక్కఱ లేకయే అనుకొనకుండఁగ వచ్చుటచే భారవియ త్తవారింట అందఱికిని అత్యంతమగు సంతోషము కలిగెను. వా రాతని యడుగులకు మడుగు లొడ్డుచు విశేషముగ గౌరవించిరి. అతఁడు వచ్చినందుల కితని భార్యయు ఆనందమున ఆకసము నందుకొనెను. భారవి ఆ యింట స్వర్గసుఖముల ననుభవించుచు తండ్రి విధించిన యిట్టి శిక్షను విమర్శించుచు లోలోపల నవ్వుకొనుచుండెను.

అయిదాఱుదినము లిట్లు జరిగెను. ఆ పిదప అల్లునికి గౌరవము క్రమక్రమముగ తగ్గుచువచ్చుచుండెను. పదునైదు దినము లగు సరికి బొత్తిగా మర్యాద తగ్గిపోయెను. మఱి పది రోజు లగుసరికి కాకిపైని, పిల్లిపైని, ఎలుక పైని పెట్టి పనిపాటులు లేక ఇంటఁ గూరు చుండి తేరఁగ తినువారి నెవ్వరు భరింపఁగల రను అభిప్రాయముచు

అత్తవారు వెల్లడింపసాగిరి. అప్పటికిని అల్లుడుగారు కదలునట్లు కన్నడనందున మోమోటమి విడిచి పిల్లలకుఁ జదువుచెప్పట, చంటి పిల్లలను ఎత్తుకొని సముదాయించుట, ఆ పిదప వారి సంరక్షణ భారము వహించుట మున్నగు కార్యముల కాతనిని నియోగించిరి. తండ్రికి ఇచ్చిన మాట సనుసరించి భారవి తన భార్యతోఁగాని, అత్తవారితోఁగాని తన వృత్తాంతమును చెప్పకుండెను. కడపటి కాలఁడు పొలముపనులను చూచుటకు నియోగింపఁబడెను. భారవి వేఁకువజామున కోడికూయకమునుపే నిదురలేచి, పశువులను దోలుకొని పొలమునకుఁ బోవును. కాల్యకృత్యముల సచటనే తీర్చుకొనును. రెండు జాములు తిరుగుసరికి అతని భార్యయే అన్నమును తెచ్చివెట్టఁగా తిని, కొంచెముసేపు మాత్రము విశ్రాంతి తీసికొని, మరల వ్యవసాయపుఁబనులలో నిమగ్నుఁ డగుచుండును. చీకటి పడువఱకును అట్లు పనిచేసి యింటికి వచ్చును. పిదప స్నాన, భోజనములను నిర్వర్తించుకొని విశ్రమించును. ఇది యాతని దినకృత్యము. ఇట్లతఁడు కొన్ని నెలలు గడవెను. ఇంత కష్టపడి పనిచేయుచున్నను అత్తవారికిఁ దనయెడల నిండుకయినను విశ్వాసము లేదు. వా రాతనికి ఊరకయే తిండివెట్టుచున్నట్లు భావించి, మనస్సును నొప్పించుచు మాటలాడుచుండిరి. భారవి వీని నన్నింటిని సహించి, తన తండ్రిని మించిన మేధావి లేఁడనియు, అతఁడు తనకుఁ దగిన శిక్షనే విధించెననియుఁ దలచి దిన మొక యుగముగ - శాంతముగనే కాలమును గడపుచుండెను. భర్తను పరోక్షమునందు తన పుట్టినింటివా రాడు మాటలు చెవులకు ములుకులై సోఁకుటచే భారవిభార్య వానిని సహింపఁజాలకుండెను. కాని ఆమె యేమి చేయఁగలదు? ఇట్టిచోట నుండుట యేల? అనియు, ఇంత కలిగియున్న వారముగాన, ఇంటికిఁ బోవుటయే మేలనియు ఆమె ఎంత బోధించినను భారవి శాంతముగఁ గొంచెము కాలము

తాళవలెనని ఆమెను సమాధానపఱచుచుండెడివాఁడు. ఇట్లు ముండ్రమిఁదవలె, ఆ దంపతు లా యింట నిలిచి, కాలమును గడపుచుండిరి.

నాఁడు శ్రావణ గురువారము. నాఁటితో భారవికి అత్త వారింట ఆఱు నెలలును పూర్తి యైనవి. మఱునాఁడు శ్రావణ శుక్రవారము ; వరలక్ష్మీవ్రతదినము. అది ముత్తయిదువలకు కొంగుబంగారము. భారవియత్తవారింట అందులకుఁ దగిన వ్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. యువతులకు వెలలేని చీరలు, సువర్ణాభరణములు సిద్ధపఱుపఁబడినవి. కాని, పాపము ! భారవి భార్యకు ఒక రవికగుడ్డ అయినను కొనఁబడలేదు. అత్తవారికి భారవి యెడఁగల అనాదరమే దానికీఁ గారణము. ఆనాఁ డామె ఆ యవ మానమును సహింపలేకపోయెను. ఆ యింట నొక క్షణమయినను ఉండఁజాలనని యామె యాతనితోఁ బలికెను. ఆతఁడు “ఈ దిన ముతో నావ్రతము పూర్తి కాఁగలదు. కాన ఓపికపట్టుము. తెల్లవారు సరికి మన మీ యిల్లు విడువవచ్చును. నీ వ్రతమును మహా వైభవముగ జరుపవచ్చును” అని పలికి, యొక తాఁటియాకుపయి ఒక శ్లోకమును వ్రాసి, యామెచేతి కిచ్చి, దానిని ఆ యూరిలోని ధనికుఁడగు గుణనిధియొద్దకుఁ బంపవలె ననియు, మహాకవి భారవి యీ పద్యమును కుదువపెట్టుచున్నాఁ డనియు, వేయి వరహాల నిచ్చినచో, మఱల బదులు తీర్చి, యీ పద్యమును విడిపించుకొను ననియు చెప్పి, ఎవరి మూలముగ నయినను పంపవలె నని కోరెను. ఆమెయు భర్త చెప్పినట్లే చేయఁగా, ఆ వర్తకుఁడు మాఱుమాట పఱుకక, భారవి కోరిన వైకమును పంపెను. భారవిభార్య దానికి ఖిగుల సంతసించెను. ఆమె భర్తతో ఆలోచించి, ఒక పెద్ద నేడను వారము దినములకు అద్దెకుఁ దీసికొని, కావలసిన ఉపకరణ ఘులను, వ్రతమున కావశ్యకములగు వస్తువులను సేకరించి, యా

భవనమున సిద్ధపఱచి యుంచెను. మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలమున ఆమె పుట్టినింటిని విడిచిపోవుచుండునప్పటివఱకును ఆ వృత్తాంతము ఇంటిలోనివారి కెవ్వరికిని తెలియనే తెలియదు. ఆమె విల్లువైన నగలను, దుస్తులను ధరించి వచ్చి, పుట్టినింటివారిని పేరంటమునకుఁ బిలువఁగా వారందఱును ఆశ్చర్యముతో ముక్కుమీఁద వ్రేలువేసి కొనిరి. క్రమముగా వారికి భారవి సరిగా ఆఱునెలలపాట త్రవారి యింట కాలము గడపుటకుఁ గల కారణము తెలిసెను. అది తెలిసికొని వారు ఆతనియెడఁ జూపఁబడిన తమ ప్రవర్తనమునకు మిగుల లజ్జించిరి.

కొలఁదిదినములలో భారవికవి తన భార్యతోఁగూడ న్వనగరమునకుఁ బోయెను. తండ్రి తనకుఁ దగిన శిక్షనే విధించె నని ఆతని బుద్ధిచాతుర్యమును కొనియాడెను. భారవి క్రమముగ పేరు ప్రతిష్ఠలు సంపాదించి, రాజానుగ్రహమును గాంచి, విశేష ధనము నార్జించి, సుఖముగఁ గాలమును గడపుచుండెను. కొంత కాలమువఱకును తాను గుణనిధియొద్ద కుదువపెట్టిన పద్యపత్రిక మాట మఱచియేపోయెను. ఒకనాఁడు భార్యతోఁ బ్రసంగించుచు సందర్భవశమున ఆ పద్యవృత్తాంతమును తలఁచి, ఒక నమ్మకమయిన సేవకునిచేతికి వేయి వరహాల నిచ్చి, గుణనిధివద్దకుఁ బంపుచు, ఆ సొమ్మును చెల్లించి, పద్యమును దీసికొనిరావలె నని ఆజ్ఞాపించెను. అతఁడును భారవియత్తవారియూరు చేరి, గుణనిధిని దర్శించి, తన రాకకుఁ గల కారణమును తెలిపెను. గుణనిధి యా ధనమును తీసి కొనక, పద్యపత్రికనుమాత్ర మాతనిచేతి కిచ్చుచు, ధనముతోఁ గూడ ఆ పద్యమును భారవి కర్పింపవలె ననియు, వారముదినము లలో గుణనిధివచ్చి ఘాటలాడఁగలఁడని చెప్పవలె ననియు ఆ వచ్చినవానిని ప్రార్థించెను.

మహాకవి గుణనిధియొద్ద ఆ పద్యమును తాకట్టువెట్టి పది యేండ్లయినది. ఆ వెంటనే యాతఁడు వాణిజ్యము చేయుటకయి విదేశములకుఁ బోయి, కొలఁదిదినముల క్రిందటనే ఇట్లు చేరుకొనెను. తాను తనయూరు విడుచునరికి ఇంటఁ దన ముదుసలి తల్లియు, భార్యయు, నాఁజేండ్ల పుత్రుఁడును తప్ప వేఁ తెవ్వరున్ను లేరు. అతఁడు తిరిగివచ్చునపుడు ముందుగా ఎవ్వరికిని తెలుపక ఒకనాఁటి నడురాత్రి ఒంటరిగ నింటికి వచ్చెను. తాను ఇంటలేని యాపదేండ్లలో తన భార్య ప్రవర్తన మెట్లుండెనో కనుగొనవలె నను తలంపుతో అతఁడు తన భవనపుఁ బ్రహరిగోడ నెక్కి లోనికి దిగి, తిన్నగా పడుకటింటివై పు పోయి, కిటికీనుండి లోనికి తొంగి చూచెను. ఒక మంచముపయి భార్య పండుకొని గాఢనిద్రలో నుండెను. వేఱొక మంచముపయి ఒక యువకుఁడు పరుండి యుండెను. గుణనిధికి భార్య చెడునడతకల దని తెలిసిపోయెను. అట్టి కళంకినివలనఁ దనకును, తన వంశమునకును అపకీర్తి కలుగుచున్నందున ఆమెను చంపివేయవలెనను ఉద్దేశము కలిగెను. అతఁడు తన మొలను దోపుకొనిన బాకును బయటికిఁ దీసెను. అట్లు తీయుచున్నప్పుడు 'ఆ తొందరలో అతని యంగీజేబునుండి ఒక పత్రము జాఱి క్రిందపడెను. అది భారవి యాతనియొద్ద తాకట్టువెట్టిన పద్యపత్రిక. భారవియెడఁ దనకుఁగల గౌరవమును బట్టి గుణనిధి ఆ పత్రమును తనయొద్దనే యుంచుకొనెను. అతఁడా పత్రమును తీసి, అందలి వ్రాత నొకటి, రెండు పర్యాయములు చదువుకొనెను. ఆ పద్యభావ మిది:—

“తొందరపాటున ఎట్టి పనిని చేయరాదు. తెలివిలేమిచే తొందరపడుటయే ఆపద లన్నింటికిని కారణము. బాగుగ విమర్శించి పనుల నొనర్చువానికి అన్ని కార్యములును సానుకూలముగ నెఱవేఱును ; సంపదలు కలుగును.”

భారవి తండ్రియెడ ద్రోహము తలపెట్టి, పశ్చాత్తప్తయై న
 పిదప వ్రాసిన పద్య మిది ; అనుభవపూర్వకమైనది. గుణనిధి
 యీ పద్యమునర్థమును బాగుగ గ్రహించి, భార్యను చంపుటకుఁ
 దొందరపడక—పడుకటింటితలుపును కొట్టి భార్యను పిలిచెను.
 భర్త గొంతుక విని, ఆమె కంగారుపడి లేచి వచ్చుచు, వెక్కేండ్లకు
 మఱల ఆతని దర్శనభాగ్య మబ్బినందులకు మిక్కిలి యానందిం
 చుచు, నాతని పాదములకు నమస్కరించి లేచి, పరుగున లోనికిఁ
 బోయి, పరుండియున్న యువకుని/లేసి, చెయ్యిపట్టుకొని తీసికొని
 వచ్చి, “అరుగో! మీనాయన వచ్చినారు ; వారి పాదములకు
 దండము పెట్టుము” అని పలికెను. ఈ మాటలకు గుణనిధి
 నిర్ఘాంతపడిపోయెను. ఆ యువకుఁడు తన పుత్రుఁడే యని తెలిసి
 కొని యాశ్చర్యపడెను. తా నిల్లు విడుచునరికి తన పుత్రున
 కాజేండ్ల వయస్సనియు, ఇప్పు డాతనికి బదునాజేండ్లు నిండియుండు
 ననియు జ్ఞప్తికి వచ్చి, తాను భార్యయెడఁ దలచిన మహాపాతకము
 నకు లోలోన లజ్జించుచు, తన యానందమును వెడలఁగ్రక్కెను.
 భారవిపద్యము తన యుద్రేకము నడచి, తన భార్యజీవములఁ
 గాపాడి, తన్నూలమున వంశమును నిలిపె ననియు, తన్ను ఘోరనరక
 మునుండి తప్పించె ననియు ఆతని మహాోపకారమునకు మిగుల సంత
 సించెను. అందువలననే భారవి పంపిన ధనమును గ్రహింపలేదు.
 అంతేకాక అతఁడు తా నా వార్తాహరునితోఁ జెప్పిన ప్రకారము
 భారవిమహాకవిని దర్శించి, అతని పద్యము తన కొనరించిన
 మహాోపకారములను వివరించి తెలిపి, అతని ఋణము చెల్లె నను

టయేగాక పదివేల వరహాలను పారితోషికముగా నర్పించెను. తాను యావజ్జీవము భారవికి, అతఁ డొనరించిన మహాపకారము నకు ఋణపడియే యుందు ననియు, మహాకవి చేసిన యష్టాను ఆతఁడు అవలీల తీర్చఁగలిగెను గాని, మహాధనికుఁడగు తాను ఎన్ని జన్మము లెత్తినను కవిఋణమును తీర్చఁజాల ననియు వేనోళ్ల భార విని కొనియాడెను.

తొందరపాటు ఎంతమాత్రమును తగదు; నిదానించి చేసిన పనుల కెన్నఁడును హాని కలుగదు.
